

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Politické a sociální myšlení Friedricha Augusta von Hayeka

Bakalářská práce

Studijní program: B7507 – Specializace v pedagogice
Studijní obory: 6107R023 – Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
7504R269 – Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Autor práce: **Šárka Klikarová**
Vedoucí práce: Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Šárka Klikarová
Osobní číslo: P14000395
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Humanitní studia se zaměřením na vzdělávání
Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Název tématu: Politické a sociální myšlení Friedricha Augusta von Hayeka
Zadávající katedra: Katedra filosofie

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je na základě prostudované literatury představit sociální a politické myšlení hlavního představitele neoliberalismu Friedricha Augusta von Hayeka. V práci se podrobně rozebírají Hayekovy názory týkající se teorie o rozptylu znalostí ve společnosti, teze o individualismu, myšlenky práva na osobní volbu. Následně je zde zpracována teorie spontánního řádu a jeho vlivu na společenský vývoj. V dalším úseku se práce věnuje kritice centrálního plánování společnosti a nedemokratických režimů a současně s tím je zde vysvětleno jeho odmítnutí socialismu. V poslední části je objasněna Hayekova kritika scientismu. V závěru práce je provedeno ucelené zhodnocení jeho myšlenek. Studentka prohlašuje, že se v průběhu příprav a vypracovávání řídí metodickými a organizačními pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BUTLER, Eamonn. Hayek a jeho prínos k politickému a ekonomickému mysleniu dneška. 1. vyd. Bratislava: Inštitút liberálnych štúdií, 1996, 170 s. ISBN 80-967459-8-0.

HAYEK, Friedrich August von. Cesta do otroctví. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2004, 215 s. ISBN 80-86598-71-3.

HAYEK, Friedrich August von. Kontrarevoluce vědy: Studie o zneužívání rozumu. 1. vyd. Jinočany: H&H, 1995, 212 s. ISBN 80-85787-87-3.

HAYEK, Friedrich August von. Osudná domýšlivost: Omyly socialismu. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, 200 s. ISBN 80-85850-05-2.

HAYEK, Friedrich August von. Právo, zákonodárství a svoboda: Nový výklad liberálních principů spravedlnosti a politické ekonomie. 2. vyd. Praha: Academia, 1994, 415 s. ISBN 80-200-0241-3.

VANĚK, Jiří a Danica SLOUKOVÁ. Hayekova obrana svobody. 1. vyd. Praha: Aleko, 1995, 21 s. ISBN 80-85341-47-6.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Ing. Martin Brabec, Ph.D.

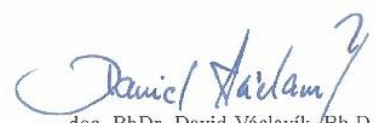
Katedra filosofie

Datum zadání bakalářské práce: **25. října 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2017**

prof. RNDr. Jan Píček, CSc.
děkan

doc. PhDr. David Václavík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 28. dubna 2016

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. Ing. Martinu Brabcovi, Ph.D. za trpělivost, věcné rady a připomínky při vedení mé bakalářské práce.

Anotace

Práce pojednává o tématu politického a sociologického myšlení Friedricha Augusta von Hayeka. V práci se krátce shrne Hayekův život, nastíní se důležité události, jež měly vliv na jeho další práci. Dále se už podrobněji rozebírá Hayekova kritika scientismu, následně práce seznámí s Hayekovou tezí rozptylu informací ve společnosti. S tímto tématem souvisí další část práce, což je teorie o spontánním řádu ve společnosti. V dalším úseku se práce zabývá Hayekovou kritikou centrálního plánování společnosti. V předposlední kapitole práce seznamuje s tezemi o osobní svobodě a individualitě. Poslední část práce shrnuje všechny všechna dříve zmíněná témata, čímž vyústí do kritiky socialismu. V závěru práce jsou okomentovány vybrané kritiky Hayekových myšlenek.

Klíčová slova

Friedrich August von Hayek, liberalismus, kritika scientismu, rozptyl informací ve společnosti, spontánní řád, tržní morálka, kritika centrálního plánování společnosti, osobní svoboda, ekonomická svoboda, individualismus, kritika socialismu

Annotation

Theme of this essay is political and sociological thinking of Friedrich August von Hayek. There is a short summary of Hayek's life and description of important events that influenced his thinking and his work. Then comes more thorough analysis of Hayek's criticism of scientism and also an introduction to Hayek's thesis about spread of information among the society. With this theme is associated the next part of the essay which is theory of spontaneous order society. After that, there is Hayek criticism of central planning of the society which is followed by his thoughts on personal freedom and individuality. The last part of the essay sums up all the topics mentioned before and focuses on criticism of socialism and the essay ends with commentaries on some of the criticism of Hayek's theses.

Key words

Friedrich August von Hayek, liberalism, criticism of scientism, spread of information among the society, spontaneous order society, moral markets, criticism of central planning of the society, personal freedom, economy freedom, individualism, criticism of socialism

Obsah

Úvod.....	9
2. Friedrich August von Hayek.....	12
3. Kritika scientismu	15
3.1 Rozdíl ve zkoumání přírodních a společenských věd.....	15
3.2 Kritika historismu	19
3.3 Kritika kolektivismu	19
3.4 Kritika použití kvantifikace a statistiky	20
3.5 Kritika předpokladu vědomé teleologie.....	20
3.6 Kritika společenského plánování	21
4. Rozptyl znalostí ve společnosti.....	22
5. Spontánní řád	27
6. Kritika centrálního plánování	33
7. Individualismus a svoboda.....	39
8. Kritika socialismu	45
Závěr	48
Použité zdroje	53

Úvod

Friedrich August von Hayek je velice zajímavou osobností 20. století. Jeho přínos je možné zaznamenat v široké škále vědeckých odvětví, především pak v politické filosofii, ekonomii, politologii a sociologii. Jako neoliberal se celý život pokoušel odvrátit hrozby nedemokratických systémů a varoval před kroky, které vedou k nesvobodné společnosti. Po celý svůj život se věnoval akademické kariéře a své výzkumy zasvětil obraně svobody a osvětě společnosti. Svou závěrečnou práci jsem se rozhodla věnovat tématu myšlenek tohoto předního vídeňského myslitele, neboť i přes jeho obrovský celoživotní přínos a výzkum se stále najdou intelektuálové a politicky angažované lidé, kteří se (byť mnohdy v dobré víře) pokouší o přeorganizování společnosti často za účelem lepší efektivity a větší sociální spravedlnosti. Tím se ovšem také rozvrací ony předtím svobodné společnosti, což Hayek ve svých pracích dopodrobna zdůrazňoval a čímž se budu v této práci také zabývat. Společnosti, které na tyto reorganizace přistupují, stále dokola opakují tytéž chyby, jako mnoho myslitelů a vůdců před nimi – pokouší se centrálně plánovat společnost, něco tak velikého a individuálního, což vede ke katastrofálním důsledkům. Proto si myslím, že je důležité tato témata neustále aktualizovat, připomínat, vracet se k nim. Hayek svůj život zasvětil hledání argumentů a vysvětlování toho, proč je nebezpečné násilně zasahovat do spontánního chodu společnosti. Jeho dílo je skutečně velice obšírné a rozhodně ho tato má závěrečná práce nedovede zcela obsáhnout. Přesto se pokusím uceleně shrnout a rozebrat základní Haykeovy myšlenky a doplnit k nim své vlastní názory a postřehy.

Nejprve se v práci budu věnovat nastínění Hayekova života a jeho děl. Tato kapitola nebude tak podrobná jako následující, bude se jednat především o stručné shrnutí událostí, které ovlivnily napsání jeho knih.

Další část práce se již týká samotných Hayekových názorů. Když svou plnou pozornost obrátil od čistě ekonomických témat, zaměřoval se především na problémové vztahy přírodních a společenských věd. Při studiu společenských jevů si všiml častého problému ve vědecké činnosti – při sociálních výzkumech bylo užíváno přírodovědné metodiky, která je nevhodná a ne vždy se z ní dají získat hodnotné informace, natožpak závěry, z nichž je možné dále čerpat. Tento stav, kdy vědecká společnost nekriticky užívala přírodovědné metody ve společenských vědách, ačkoli neměly očekávaný účinek, nazval Hayek „scientismem“. Tvrdil tedy, že je nutné se znovu začít zabývat společenskými vědami – vytvořit novou metodiku čistě jen pro ně a vyvarovat se

použití těch přírodovědných metod, které se ukázaly jako nevhodné. Spolu se scientismem se pojí i problém vědců hnaných úspěchem přírodních věd, kteří nabyli dojmu, že dle svých (nedostatečných) znalostí o společnosti mohou vytvořit jakýsi plán, podle kterého se bude společnost řídit, a následně bude dosahovat lepších výsledků, než jakých dosahovala doposud, když byla „chaotická“ a nikým neřízená. Před tímto ovšem Hayek důrazně varuje, neboť reorganizace stávající společnosti by dle něho měla dalekosáhlé důsledky, které si plánující autorita ani zdaleka nedovede představit, a ani sebelepší analytik je nedovede všechny předpovědět. Proč tomu tak je, budu vysvětlovat podle Hayekových tezí v dalších kapitolách.

Přeorganizování společnosti podle určitého předem navrženého plánu by mělo především jeden fatální následek – byl by narušen nebo dokonce zcela zrušen volný trh. Ten je ovšem velice důležitý, neboť kromě hmotných statků se na něm směřují i ideje. Trh poskytuje výrobcí i spotřebiteli poznatky o tom, jak je možné efektivněji alokovat zdroje, a o tom, kam je třeba zaměřit výzkum a prostředky. Pokud by byla společnost centrálně plánována jednou autoritou (nebo pár úzce spolupracujícími), nikdy by nebylo možné, aby se k této autoritě dostalo zavčasu potřebné množství informací – protože jak Hayek poukazuje, na svobodném trhu se setkávají informace, které jsou rozptýleny po celé společnosti. Tématem tohoto rozptylu informací ve společnosti se budu zabývat ve čtvrté kapitole své práce.

Spolu s tím, aby byla společnost svobodná a fungovala směna rozptýlených informací, úzce souvisí i to, co Hayek nazývá „spontánním řádem“ společnosti. Tím odpovídá na výtky plánovačů, kteří tvrdí, že společnost je chaotická a ničím neřízená. Hayek odpovídá, že to není tak úplně pravda – společnost není řízena lidmi, ale prostupuje jí onen spontánní řád, pravidla chování, která se vyvíjí dohromady s lidskou společností od samých počátků. Tento řád jsou morální pravidla, jež si lidé osvojili, neboť to pro ně bylo výhodné, a předávali je dále svým potomkům. Spontánní řád ovšem není teleologický – nespěje k žádnému určitému cíli, a pokud není narušen, zajišťuje bezproblémový chod společnosti. V páté kapitole této práce budu vysvětlovat podrobněji, jak tento řád vzniká a jak funguje.

V šesté kapitole se budu zabývat Hayekovou kritikou centrálně řízené společnosti. V předchozích kapitolách jsem vysvětlila, jaké problémy vyvstávají, pokud vědci nechtějí přijmout fakt, že ještě nemáme tolik obsáhlé povědomí o fungování společnosti, tudíž na něm nelze stavět bezchybné plány. Pokud by se tak přece jen stalo, narušení trhu s

rozptýlenými informacemi a spontánního společenského řádu může mít katastrofální následky napříč celou společností. Centrálně řízené společnosti ovšem dělají přesně tyto chyby – egoismus plánovačů přehlíží fakt, že člověk ještě nedospěl do stádia, kdy by byl schopen obsáhnout všechno vědění, které je třeba k vytvoření funkčního společenského plánu. Přesto se o to ovšem pokouší, neboť se zároveň obávají toho, že v neplánované, chaotické společnosti nelze svobodně žít a mají potřebu ji „spoutat“, udělat lepší, přehlednější. To ovšem naruší podobu celospolečenské struktury tak, jak ji známe. A náprava tohoto chybného kroku je velice zdlouhavá a těžká cesta.

Pokud by společnost byla plánována jednou autoritou, byl by narušen trh s rozptýlenými informacemi, spontánní řád a tudíž by byla ve velkém ohrožení také lidská svoboda. Hayek je liberál, svoboda je pro něho nejvyšší hodnotou, individualismus tedy nesmí být narušen v žádném případě, ani když to vyžaduje autoritou vytvořený „plán“. V sedmé kapitole se budu věnovat Hayekovým názorům, proč je důležité zachování osobní a ekonomické svobody, a jak moc do těchto svobod zasáhne i ono centrální státní řízení.

V poslední kapitole své práce se budu věnovat Hayekově kritice socialismu. Socialismus je kolektivistická představa, která přesně snoubí vše, co je v této práci kritizováno. Je to teleologický přístup, který tvrdě potlačuje individualismus a svobodu, přehlíží opravdové potřeby členů společnosti. Centrálně řízená společnost, která se nevyvíjí, ale upadá. Plánující autority přesto nejsou schopny uznat svou chybnou podstatu a stále se drží svého plánu, neboť již není možné měnit jednou vytvořený plán, dokud se nedosáhne kýženého cíle. To je dle Hayeka stav, který je zcela neospravedlnitelný, a dovede napáchat nepředstavitelné a dlouhodobé škody, jež se napravují velice těžce a stejně tak dlouze, a mně nezbývá, než s ním souhlasit.

V závěru své práce ještě zmíním několik kritik, které jsou vytýkány Hayekovým názorům. Vyjádřím se k nim, a pokud usoudím, že byly vzneseny neoprávněně, vysvětlím, proč tomu tak je.

2. Friedrich August von Hayek

Friedrich August von Hayek (1899 - 1992) se narodil do vídeňské vědecké rodiny. Vyrůstal v okruhu vysoce vzdělaných lidí, což ho velice ovlivnilo. Odmala byl rodinou veden k lásce k vědě, jak přírodní (dědeček byl zoologem, otec lékařem), tak společenské (druhý dědeček byl profesorem ústavního práva a statistikem). Jeho sourozenci měli též akademické úspěchy, jeden byl profesorem anatomie, druhý profesorem chemie (Butler, 1996, s. 5). Hayek vystudoval Vídeňskou univerzitu, kde získal v roce 1921 titul doktora práv a v roce 1923 doktora politických věd (Butler, 1996, s. 6).

Hayek si prožil za celý život mnoho politických změn a jeho životem prošlo též mnoho politických systémů a státních zřízení. Jako dítě ještě zažil rakouskou monarchii, prožil dvě světové války, studenou válku, zažil režimy demokratické i nedemokratické, viděl na vlastní oči, co vzniku těchto režimů předcházelo, a sbíral poučení a poznatky, které později zkoumal a rozvíjel ve svých pracích.

Ačkoli byl Hayek původem Rakušan, velkou část svého života strávil mimo tuto zemi. Mimo Rakousko žil ještě podstatnou část svého života ve Velké Británii (kde přijal občanství) a USA.

Jeho prvním vstupem na dráhu akademika ekonomických a právních věd bylo seznámení s Ludwigem von Misesem, ekonomem rakouské školy, který jej zaměstnal a ovlivnil jeho názorové spektrum – dříve Hayek býval umírněným socialistou, což se ovšem právě i působením Misesa mělo změnit (Butler, 1996, s. 6). Později Hayek a Mises založili Rakouský institut pro ekonomický výzkum, jehož ředitelem byl sám Hayek. V tomto období Hayek též přednášel ekonomii na Vídeňské univerzitě. Ekonomika v těchto časech nebyla stálá, peněžní hodnota neustále klesala, což vedlo Hayeka ke zkoumání tohoto problému, a v roce 1929 vydal knihu Peněžní teorie obchodního cyklu. Toto jeho ekonomické zaujetí vedlo také k napsání díla Čistá teorie kapitálu (1941). Později (1931) byl Hayek jmenován profesorem ekonomických věd na Londýnské univerzitě, kde setrval až do roku 1950 (Butler, 1996, s. 7).

Během pobytu v Londýně za druhé světové války se poněkud odloučil od čisté ekonomie a začal se více věnovat politickým a společenským problémům. Zájem o ekonomii byl na chvíli upozaděn a Hayek začal psát eseje zabývající se problémem

rozdílu přírodních a sociálních věd, kritice scientismu. Tyto eseje byly základem pro jeho dílo Kontrarevoluce vědy. Válečný stav mu plně zaměstnával mysl, nemohl nečinně přihlížet posunu evropské společnosti od svobodných tradic k duchu totalitarismu, tudíž v roce 1944 vydal Cestu do otroctví, jedno ze jeho předních a základních děl. Myšlenky nastíněné v této knize (ztráta individuality, ohrožení ekonomické a osobní svobody, převrácení morálky kvůli centrálně řízené a uměle konstruované společnosti,...) postupně rozvíjel v dalších dílech po zbytek svého života. Ačkoli Hayek nečekal, že bude mít kniha v socialismu nakloněné společnosti valný úspěch, opak se stal pravdou. Kniha posbírala mnoho ohlasů a zajistila Hayekovi místo uznávaného „kontroverzního sociálního teoretika“ (Butler, 1996, s. 7).

Vydáním Cesty do otroctví ale Hayekovo varování před totalitou nekončí. V roce 1944 vystupuje s názory, že je třeba opětovně vybudovat intelektuální základy svobodné společnosti, které přecházely v zapomnění po celé Evropě sužované válkami. Svoboda byla silně v ohrožení stejně tak jako liberální a demokratické ideály, státy orientované na západ i na východ se klonily k dobrovolnému totalitarismu. Hayek nabádal ostatní vědce, aby pomohli této obrodě liberalismu. K prvnímu setkání vědců ochraňujících liberální ideály došlo 1947 v Mont Pelerin ve Švýcarsku. Sešlo se zde 39 teoretiků, kteří zde „diskutovali o principech liberálního uspořádání společnosti a o tom, jak tyto principy chránit“ (Butler, 1996, s. 7).

V roce 1950 se Hayek přestěhoval do USA, kde vyučoval na Chicagské univerzitě sociální a etické vědy. Na jeho popud vznikl seminář, kde se setkávali akademici z celé univerzity a to bez rozdílu věku anebo oborového zaměření, aby diskutovali nad otázkami principů svobody jednotlivce, teoretickým doporučení hospodářskopolitického uspořádání. Tato setkávání mu dala mnoho podkladů pro sepsání knihy Ústava svobody (1960).

V roce 1962 se vrátil do Evropy a přijal místo na Freiburské univerzitě. Zde působil jako profesor hospodářské politiky. V roce 1967 přestoupil na Salzburskou univerzitu.

Vrcholem jeho kariéry bylo přidělení Nobelovy ceny za ekonomii v roce 1974. Toto ocenění vlilo Hayekovi novou krev do žil. Jeho chatrné zdraví mu ztěžovalo jeho práci, nicméně tento úspěch ho utvrdil v tom, že jeho práce není zbytečná, naopak je velice přínosná napříč mnoha obory. Povzbuzen tímto oceněním dokončil své dílo Právo,

zákonodárství a svoboda a napsal i mnohá další, mimo jiné Osudovou domýšlivost, která se dopodrobna zabývá chybami a problémy socialismu.

Hayek byl dle svých slov liberál, ačkoli je nutné si tento pojem ještě předem ujasnit, neboť v moderních učebnicích je uváděn již jako představitel neoliberalismu, jehož základy položil v 70. letech (Heywood, 2008, s. 75). Uvědomoval si možnost problémů, jež vznikají zmatením pojmů, a proto v Cestě do otroctví, především v druhém vydání směřujícím za oceán, uváděl, jak jsou jím myšleny termíny liberalismus a konzervativismus. Kvůli odlišnému politickému vývoji společnosti má termín „liberál“ v USA zcela jiný význam, než jak je chápán v Evropě. Ačkoli je to jenom problém frazeologie, dovede napáchat spoustu zmatek v chápání textu. Hayek používá termín „liberál“ v původním významu slova z 19. století, tedy je to „ideologie založená na věrnosti individualismu, svobodě, toleranci a konsensu“ (Heywood, 2008, s. 516). Americká společnost ale tento termín chápe téměř opačně. Označení „liberál“ mohlo označovat téměř každého nového politika, jež se odtrhl od většinového smýšlení a mohl brojit snad za jakékoli státní zřízení. Bylo to součástí „kamoufláže levicových hnutí“ (Hayek, 1990, s. 13). Hayek je zaražen tím, že praví obhájci liberalismu dovolili, aby se toto označení takto vyprázdnilo, a sami se začali klonit k označení sebe samých za konzervativce, aby se nějak vymanili z područí tohoto již máloco říkajícího označení.

3. Kritika scientismu

Vzhledem ke svému původu ve vědecké rodině měl mladý Hayek skvělou průpravu jak přírodními, tak společenskými vědami. Mezi jeho první velice významná neekonomická díla patří eseje tvořící Kontrarevoluci vědy. V těchto esejích Hayek narážel na jeden jev – všiml si palčivého problému, který se objevoval ve společenských vědách, a to aplikace ověřených metod přírodních věd na problémy věd společenských. Jádrem tohoto problému spatřoval v uznání a úspěších přírodních věd, které měly jasně danou metodiku, postupy a přinášely strohé, ale srozumitelné informace a výsledky. Hayek si ovšem všiml, že není možné uplatňovat veškerou přírodovědnou metodiku na společenské jevy, neboť společnost je živá, rozvíjející se, rychle se proměňující, zkrátka zkoumaný jev, tedy společnost, je zcela odlišný od předmětů zkoumání přírodních věd, které jsou zpravidla statické, mají své opakující se zákonitosti, a pokusy se mohou opakovat nesčítelněkrát za stejných podmínek, aby se očekávané výsledky mohly ověřit. Ve zkoumání společnosti ale vyvstává mnoho proměnných a téměř nikdy není možné nastolit stejné vstupní podmínky experimentu pro opakovaný pokus. Proto zcela nesouhlasil s dobovým trendem, kterým byla aplikace metodiky přírodních věd na společnost a následné pokusy o její řízení – tyto pokusy měly většinou velice závažné dopady, které zasahovaly do mnoha oblastí společenského života, a jejich náprava vyžadovala mnoho další energie, „plánování“ a často působila další problémy. Hayek tedy vymezil rozdíly mezi přírodními a společenskými vědami, aby bylo jasně patrné, proč není možné aplikovat metody zkoumání jedněch na druhé.

3.1 Rozdíl ve zkoumání přírodních a společenských věd

Zde by bylo na místě si pro přehlednost ujasnit, co si máme představit pod pojmem společnost. Společnost není jednotným živým orgánem, jak mnohdy vyplývá z teorií, které používají kolektivističtí myslitelé. Společnost není jedním celkem, který by si sám sebe uvědomoval, je to pouze souhrn lidí, individualit a vztahů mezi nimi navzájem. Není to něco, s čím by se dalo operovat jako s hotovým jevem, neboť tím, že je sama tvořena individualitami, je velice rozmanitá a neustále se různě proměňuje. Není to tak, že by společnost formovala občany, jako se domnívali plánovači, kteří se rozhodli konstruovat společnost na nových zákonech, je to tak, že společnost je vždy formována lidmi, kteří ji tvoří, ne naopak.

Jelikož je společnost souhrnem individualit a vztahů mezi jednotlivci samými, není možné na ni uplatnit většinu metodologických postupů přírodních věd, neboť vstupní podmínky experimentu nikdy nemohou být totožné a neustále se proměňují.

Jak již bylo řečeno výše, přírodní vědy mají jisté „výhody“. Vědcům „tvrdých“ věd jde zejména o objektivní přístup, nesmí jakkoli ovlivnit experiment, účastnit se ho, pouze pozorují a popisují dané události. Mohou tentýž experiment zopakovat ve stejných laboratorních podmínkách, aby si tak ověřili správnost očekávaného výsledku. Takový experiment může udělat kdokoli, kdo dostane přesné zadání, aniž by věděl, co provádí, pouze objektivně popisuje pozorované události. Výsledky často poukazují na rozpor mezi fyzikálním světem a světem, jak ho nahlíží lidé, ukazují, že lidský náhled na svět je pokřiven vlastním vnímáním, promítáním osobního nahlížení světa, působením předsudků. Jako příklad udává Hayek v Kontrarevoluci vědy lidské nahlížení na led a vodu. Na první pohled oba dva objekty působí jako naprosto odlišné – složením jsou ovšem stejné. Naopak uvidí-li člověk dvě hromádky bílého prášku, není schopen na první pohled rozeznat, zda jsou to hromádky stejné látky, nebo je jedna svými dalšími vlastnostmi a účinky zcela jiná (Hayek, 1995, s. 22). Hlavní rozdíl ovšem spočívá v tom, že vědec pouze pozoruje chování objektů samotných nebo zkoumá vztahy mezi pozorovanými objekty – nikdy ovšem nezkoumá svůj vlastní vztah k objektům. Lidé se proto naučili důvěřovat přírodním vědám mnohdy více, než vlastnímu úsudku, bílý plášť se stal jakousi „zárukou důvěryhodnosti“ (což působí dodnes a můžeme si tohoto jevu velice často povšimnout v oblasti marketingu), poznatky přírodních věd byly získávány neskutečnou rychlostí a vědci si tudíž mohli dovolit „řídít, podmaňovat si přírodu“. Proto se téměř automaticky začaly uplatňovat jejich metody na všechny oblasti vědeckého zkoumání v očekávání podobných úspěchů. Vědci se pokoušeli společnost pozorovat, měřit ji, popisovat a hledat souvislosti. Je ale velice snadno odhadnutelné, že takováto mravenčí práce nenese rychlé a uspokojujivé výsledky a závěry jsou velice často nepřesné – není možné, aby byl vědec čistě objektivní – sám je totiž členem dané společnosti, má na ni utvořen nějaký názor, má o ní již získané informace. Dále takové pozorování zcela opomíjí důležité fakty – neodpovídá na otázky, proč lidé konají tak jak konají, co si myslí, co je jejich motivací a další. Není možné zkoumat společnost a společenské vztahy, aby se tyto otázky opomíjely – přesto se tak dělo a bádání nad těmito faktory bylo považováno za nevědecké (Butler, 1996, s. 97). Stejně tak cíl zkoumání společenských věd měl být stejný jako věd přírodních – mělo dojít k

lepšímu poznání, mělo se prohloubit, upravit a zdokonalit stávající chápání společnosti. Toto přenášení metod přírodních věd do zkoumání věd společenských Hayek nazývá scientismem, zkoumáním založeném na špatné metodě a špatném základu, produkující nedokonalé nebo přímo chybné závěry.

To ovšem způsobuje potíže, neboť společenské vědy jsou již v základu odlišné od věd výše zmíněných. Základním rozdílem je zcela jiná objekt zkoumání. Zatímco přírodní vědy pozorují statický objekt a jeho vlastnosti, společenské vědy se zaměřují na společnost mnoha jedinců a institucí, vztahy mezi nimi, ale v neposlední řadě i vztahy mezi samotnými vědci a společností (Vaněk; Slouková, 1995, s. 17). Společnost, ale i samotní jedinci, kteří ji tvoří, ovšem nejsou jednoduše popsatelní. Dá se odpozorovat mechanika chování, určité zákonitosti, ale nemůže se vyvodit přesný závěr, který bude předvídat budoucí chování jednotlivce, natožpak celé společnosti. Lidé jsou individua s bohatým vnitřním životem, který objektivní postup pozorování převzatý z přírodních věd zcela opomíjí (Hayek, 1995, s. 27). Příklad, který Hayek používá, popisuje archeologický nález. Pokud by byl užit pouze popis přírodovědecký, dozvíme se, že opracovaný kámen má určitou velikost, tvar, jaký je to nerost. Ovšem už bychom se nedozvěděli, k čemu pravděpodobně sloužil, proč byl vyroben, nemohli bychom usoudit nic o dané době. Protože abychom se dostali k takovýmto poznatkům, musíme do bádání vložit svůj úsudek, nemůžeme zůstat čistě objektivní. Bez nahlédnutí a posouzení vztahů mezi jedinci a jedinci a objekty ovšem nemůžeme vysvětlit ani mnohé instituce, které používáme dosud (např. obchod, tržní hospodářství,...). Asi nejlepším příkladem jsou peníze. Jak Hayek vysvětluje, pokud popíšeme vlastnosti peněz, nedozvíme se o nich téměř nic, kromě toho, z čeho jsou vyrobeny, jak vypadají, ale z tohoto popisu nezjistíme jejich hodnotu. Tu hodnotu a jejich použití penězům přisuzují až lidé, kteří je používají, jejich funkce a smysl zjistíme pouze, pokud přihlédneme k mezilidským vztahům a vztahům mezi lidmi a objekty. Cílem společenských věd tak není popis a sběr faktů, nýbrž hledání spojitostí, souvislostí a vysvětlení lidských pohnutek, proč se chovají tak, jak se chovají, co stojí za jejich motivací, jejich volbami a také jak jejich rozhodování ovlivňuje výsledek jejich snahy. Je třeba si také uvědomit, že lidská snaha není vždy řízena – mnoho společenských jevů vzniká jako „vedlejší efekt“.

Složitost společenských věd je ještě navíc umocněna tím, že při zkoumání vztahů mezi lidmi není možné vynechat jejich myšlení, názory, předsudky – naopak, to jsou právě

předměty zkoumání. Pokud bychom při zkoumání vynechali lidskou motivaci, postoje, nebylo by co zkoumat. V tomto ovšem zároveň skví i nebezpečí – postoje, názory, představy lidí mohou být zkresleny, mohou být nepřesné, nebo i úplně nepravdivé. Toto se musí brát v potaz a vše ověřovat, lidské přesvědčení se nesmí brát za objektivní fakt bez předchozího ověření.

Hayek proto navrhuje rozdělit si ideje do dvou skupin. První skupinou jsou ideje, které motivují k určitému jednání, druhou skupinou jsou ideje, jimiž si lidé vysvětlují podstatu jednání.

Tyto dvě skupiny jsou často zaměňované nebo prolínané a to tvoří problémy, především dochází k zmatení pojmů. Společenská vědci se ve snaze být objektivní stejně jako přírodovědci často uchylují k používání populárních pojmů, které ovšem vznikly bez patřičného prozkoumání, jsou mnohovýznamové, nemají jasné definice. Přesto jsou tyto pojmy (např. kapitalismus, společnost,...) hojně využívány, ačkoli nebyly podrobeny podrobnému zkoumání, byly náhle přijaty. Hayek zastává názor, že je třeba tyto pojmy stále podrobovat zkoumání a pokoušet se je jinak formulovat, zlepšovat je, vyvarovat se tomu, aby se k nim přistupovalo jako k hotovým faktům (Hayek, 1995, s. 53).

Hayekovy rané názory zavrhovaly veškeré použití přírodovědné metodiky ve společenských vědách, později ovšem uznal, že v některých případech nemusí být závěry z těchto experimentů naprosto mylné. Později zastával názor, že je možné předvídat alespoň přibližný rámec sociálních jevů, ačkoli si nejsme nikdy dopředu jisti, kteří konkrétní jedinci přispějí svým chováním k jeho vytvoření. Rámec těchto událostí může vzniknout po splnění určitých vstupních podmínek, které jsou předem dané a opatrně se nastavují. Rámec podle nich nadále vznikne, anebo nikoliv. Pokud ovšem vznikne, je možné očekávat jisté výsledky, které nám mohou pomoci pochopit společenské procesy a jisté společenské jevy, nepomohou nám ale plně předvídat následné události. Hayek ovšem i nadále upozorňuje, že toto zkoumání má své jisté hranice a apeluje na vyvarování se vynášení předběžných soudů před koncem experimentu, je stále nastaven pouze rámec sociálních jevů, který nemusí vždy plně fungovat podle představ.

3.2 Kritika historismu

Historismus je doktrínou, ve které převládá scientistický přístup, navíc je založena na dvou chybných principech, které tvrdí, že neexistují žádné všeobecné zásady chování, které se vyskytují napříč všemi společnostmi, a že jediný existující všeobecný zákon je zákon dějin, který vysvětluje nevyhnutelné přechody od jedné historické epochy do druhé (Hayek, 1995, s. 70). Podle této koncepce jsou dějiny teleologické, předem směřují k jednomu předem danému cíli. Tímto zdůvodňoval své jednání např. Marx, který tvrdil, že celosvětové dějiny směřují k nastolení socialismu. Tento názor je ovšem nepodložen, nemá žádný reálný základ, je použitelný pouze pro obhájení vlastního jednání. V historismu převládá názor, že společnost je to, co formuje samotné jedince. Společnost ovšem nemůže nikoho formovat, neboť to není nic konkrétního, žádný reálný objekt, vztah. Lidé jsou ti, kdo svými vztahy formují společnost.

3.3 Kritika kolektivismu

Pokud se bavíme o sociálních vědách, vždy se musíme bavit o společnosti. Společnost se dá definovat jako „soubor osob žijících ve skupinách, jež jsou vzájemně propojeny, na společném, vymezeném a ohraničeném teritoriu kontrolovaném polit. mocí, sdílejících zákl. společné hodnoty, řídících se týmiž zákl. normami a chovajících se podle ustálených kulturních vzorců“ (Petrušek, 2018). Vzhledem k této definici je pravděpodobné, že vědecké myšlení může velice snadno sklouznout do myšlení kolektivistického. Kolektivismus je „z pohledu vědecké metody seskupování nějakých prvků, které mohou být velice odlišné, a také zacházení s nimi, jako kdyby šlo o součásti jednoho celku“ (Butler, 1995, s. 100). Tento postup je ovšem fádňní, neboť s jevy jako je společnost či ekonomika zachází, jako by se jednalo o jeden celek s jednotnou myslí, o reálný objekt, který se chová neustále stejně a není možné, aby se u něho projevovala jakákoli rozmanitost nebo snad rozdíly v chování. Kolektivistické označování je synekdochální – tedy označuje celek jedním zástupným slovem. Proto je používání takového označení často sporné – tvrzení, že společnost něco chce, nemůže být pravdivé, neboť se vždy najdou jedinci, kteří nesouhlasí s (byť většinovým) předkládaným názorem, požadavkem. Používání kolektivistických pojmů není prvoplánově problémové, ono synekdochální označení je snadno pochopitelné, ovšem musí být bráno s jistou dávkou nadsázky (Vaněk; Slouková, 1995, s. 18). Problém nastává, pokud se s těmito pojmy začne pracovat jako s jasným, pevným a nerozdělitelným celkem. Neustále se musí brát zřetel na fakt, že kolektivistické

označení společnosti, ekonomiky, zeměpisných a národnostních celků aj., je soubor jednotlivců a vztahů mezi jednotlivci samými, vždy se musí brát ohled na jejich hodnoty, postoje, možné chování. Pokud se tak nestane a začne se těmito pojmy pracovat jako s danou entitou, vznikají problémy. Teze postavené na nepevných nebo nesprávných základech produkují nepřesné či chybné závěry, rámec sociálních jevů je nefunkční.

3.4 Kritika použití kvantifikace a statistiky

Další metodou, která je nevhodná k aplikaci ve společenských vědách, je kvantifikace. Popisy společnosti, měření nejrůznějších společenských jevů může vést ke stejným důsledkům jako kolektivistické uvažování. Společnost je souborem vztahů, ne kvantitativních souvislostí, měření tudíž nemůže přinést žádné důležité výsledky, může pomoci k tomu, aby se zjišťovalo, proč se jaké události staly, zda tomu něco předcházelo (inflace, nárůst nezaměstnanosti, apod.), nikdy však nedovede produkovat ucelený závěr, který by vysvětloval souvislosti nebo objasňoval příčiny.

Statistika, opět jako kvantifikace, vychází z kolektivistických předpokladů, že je možné sbírat číselná data ve velkém množství a pokoušet se z nich vyvozovat strukturu sociálních vztahů. Statistika ovšem pouze hromadí informace, které nám nepomohou dostat se hlouběji do problematiky, nepomůže nám pochopit hodnoty, motivaci, postoje. Statistika se tomuto tématu vyhýbá dokonce ještě více než kvantifikace – záměrně odstraňuje všechny vztahy, neboť chce docílit sbírání dat od objektivního vzorku populace.

3.5 Kritika předpokladu vědomé teleologie

Výše jsem psala o předpokladu historismu, že dějiny směřují k určitému cíli. Tato účelovost se ovšem nedrží jenom historismu, odůvodňování závěrů a postupů je častým jevem. Velká část populace „slyší“ na to, pokud má něco svůj cíl, ke kterému směřuje, je pro ni lákavá představa toho, že společnost jde stále výše a směřuje ke správnému cíli. Musíme si ovšem uvědomit, že slovo „cíl“ je ve společenských vědách mnohem teoretičtější, neexistuje totiž žádný hmatatelný cíl ani žádná konkrétní skupina, která by jej přesně krok po kroku plnila (Hayek, 1995, s. 77). Ne všechno ovšem musí mít cíl – je třeba i institucí, které zajišťují hladké fungování společenských vztahů, nemusí mít žádné konkrétní cíle, jichž se dosáhne, a dále již nemusí naplňovat svou funkci. I pokud jsou tyto instituce záměrně vytvořeny, opět nemusí mít svůj cíl – slouží pouze k

fungování společenského řádu. Mnoho jedinců ovšem napadne, že pokud se dají záměrně vytvořit společenské instituce, musí být poté záměrně tvořeny i společenské vztahy. Tak to ovšem není – vytvoření institucí je opět produktem nezáměrných sociálních vztahů.

3.6 Kritika společenského plánování

Stejně jako je lákavá představa určitého cíle, jehož je třeba dosáhnout, stává se poměrně stejně lákavou představou i ono záměrné plánování, kterým má být vytyčeného cíle dosaženo. Podle dat získaných předchozími výzkumy se často vědci pokouší navrhnout jisté plány, jak společnost řídit, zlepšovat. Funkční plánování společnosti je však mylnou představou, jejím rozvedením se budu zabývat v dalších částech této práce. Hlavní problém spočívá již v samotném základu – pro vymyšlení efektivního a funkčního plánu musí mít plánovač širokou škálu vstupních informací, z kterých bude následně vycházet. Už v tomto bodě ovšem narazí na ten problém, že není v jeho silách shromáždit všechny potřebné informace, které se později využijí, a pokud se již snad blíží k tomu, aby měl všechny potřebné údaje, je mnoho z nich již značně zastaralých (Hayek, 1995, s. 93). Plán vytvořený na základě mylných informací pak nemůže nikdy správně fungovat a bude-li se ho společnost striktně držet, napáchá mnohem více škody než užítku. Plánování tedy může fungovat, ovšem pouze v krátkých intervalech a rozhodně ne napříč celou společností.

Scientismus je tedy poměrně nebezpečnou doktrínou, kdy si vědci ve své domýšlivosti, ve své snaze zlepšovat a vést společnost „ke světlým zítřkům“ neuvědomují riziko a odpovědnost, kterou na sebe přebírají, pokud se rozhodnou společnost zkoumat metodikou přírodních věd a na takto získaných datech se pokoušet plánovat celou společnost.

Jistě v tuto chvíli přichází na řadu myšlenka, jak se tedy společnost má řídit, aby nevznikl chaos a byla zachována prosperita, pokud je zkoumání samotné společnosti tak složité a musí se postupovat opatrně, natožpak pokud je nebezpečné plánovat další chod společnosti na získaných datech, která nemusí být relevantní. Jako odpovědi k těmto myšlenkám Hayek postuluje své teorie o rozptylu znalostí ve společnosti.

4. Rozptyl znalostí ve společnosti

Společnost se skládá z mnoha individuálních jedinců, z nichž každý může takřka kdykoli přijít s novou myšlenkou, objevem, který může zlepšit životy všech okolo. Tento proces není předem plánovatelný, je dílem náhody, nápad se může zrodit okamžitě v jakékoli mysli. Aby se ovšem tato idea dostala do širšího povědomí, je třeba, aby s ní byli obeznámeni i další jednotlivci ve společnosti – a k tomu slouží komunikační kanál – svobodný trh. Trh s cennostmi, které mohou být materiální, ale i nemateriální, čistě ideové. Svobodný trh je jedinou formou komunikace, kde se setkává nabídka s poptávkou, kde se může investor setkat s někým, kdo přišel na převratný objev, ale nemá prostředky na jeho zrealizování – a ten může na trhu potkat investora, který je ochoten jeho návrh financovat.

Společnost je plná rozptýlených informací. Nikdo nemůže vědět vše, i kdyby byl sebevzdělanější, dennodenně se přichází s novými objevy, myšlenkami, každý jednatel má znalosti ze svého vlastního oboru. Pomocí trhu mohou všichni spolupracovat a podílet se na svých i ostatních projektech (Vaněk; Slouková, 1995, s. 12). Svobodný trh ovšem funguje tak dobře právě proto, že nebyl nikým záměrně vytvořen – Hayek se pokouší vznik trhu vysvětlit na původních kmenech, které stojí v základu naší civilizace. Kmeny byly malé, vystačily si samy, ale pokud se dostaly do nepřízně, například vyčerpaly zásoby jisté suroviny, kterou potřebovaly k přežití, dostaly se do problémů, kvůli kterým mohly i vymřít. Pokud ale došlo ke styku s jiným kmenem, který měl oné suroviny dostatek, ba i nadbytek, strádající kmen mohl vyměnit něco ze svého nadbytku za tuto potřebnou surovinu. Kmeny, které přišly na onu výhodu obchodu, si ušetřily mnoho starostí, neboť nemusely neustále hledat území, kde je všeho hojnost – stačilo se usadit tam, kde byla hojnost jedné suroviny, a tu mohli členové kmenu vyměňovat za jiné suroviny se členy jiných kmenů. Kmeny navzájem si mohly podat informace, kdo má jaké suroviny, takže se mohly ustálit na jednom místě a rozvíjet se, nebyly odkázány na neustálé kočování, tvoření nových obydlí apod. Časem se v rámci kmenu vyčlenili obchodníci, kteří shromažďovali informace o tom, jakou surovinou oplývá jiný kmen. Tito obchodníci pak sami cestovali a sháněli nebo prodávali suroviny a vraceli se do domova, aniž by zbytek kmenu musel kočovat s nimi. Jelikož obchodníková rodina zůstávala v kmenu sama bez pomoci jednoho člena, obchodník si za svou práci nechával i něco navíc pro sebe. Schraňoval výdělek, jímž potom zajišťoval svou rodinu. Vzhledem k tomu, že se obchodník se dostal do styku s

mnoha kmeny a získával stále více a více informací, bohatl rychleji než zbytek kmene. Zbytek kmene často nechápal, jak je to možné a považoval obchodníka za intrikáře. Takto byli obchodníci často vyčleněni na okraj kmenové společnosti – ačkoli byli často nejbohatší, nebo alespoň bohatší než zbytek členů kmene, byli odsouzeni k postavení mimo svou komunitu, protože oplývali informacemi, kterým jiní nerozuměli. Hayek se domnívá, že toto chování se postupně přeneslo i do dnešní společnosti – mnoho lidí nechápe, jak fungují tržní systémy, chtějí rovnost a sociální spravedlnost. Odkazují na subjektivní chápání zásluh a zcela se jim nelíbí, že někdo, kdo „nepracuje rukama“, jenom směňuje zboží, které ani sám nevyrobil, má více peněz, než ten, kdo ono zboží vyrobil. Na tomto stavěl své konstrukce i Marx, když tvrdil, že dělnická třída je vykořisťována a produkty, které dělníci vyrobí, mají patřit jen jim.

Tak se stalo, že lidé hanili něco, co pomohlo společnosti vyrůst do dnešní podoby – lidé si na trh zvykli, brali jeho výhody jako samozřejmost, ale zároveň se ho obávali, neboť působil jako nepochopitelný trik. Svobodný trh se stal terčem lidí, kteří ho považovali za zdroj své mizérie. „Liberalismus (a s ním i svobodný trh) se stal příčinou svého úpadku“ (Hayek, 1990, s. 32). Lidé si přestali uvědomovat, že stav civilizace, pokrok, jakého lidé dosáhli, byl možný pouze proto, že dosud byla možná tržní svoboda. Tak začali lidé požadovat plánování, vyrovnání rozdílů, ohrožovali svobodu, která jim přinesla výhody současné civilizace.

Čím je ohrožená svoboda, pokud se naruší trh s rozptýlenými informacemi? Jak již bylo řečeno, informace jsou rozptýleny napříč celou společností a jejich setkávání a předávání je realizováno svobodným trhem. Pokud ale nějaká autorita zruší nebo omezí trh, vážne i přesun informací. Informace na trhu mají určeny svou hodnotu - cenami. Zároveň informace určují výši cen produktů na trhu. Když se ovšem plánující autorita pokusí regulovat ceny na trhu, zkruslí tím výstupní informace. Informace jsou opět neúplné, mohou vydávat falešné signály pro ty, kteří jsou na těchto informacích závislí – i proto vznikají alokační problémy. Prostředky jsou dotovány do jednoho odvětví výroby, které je falešně obeznámeno s vývojem trhu kvůli regulovaným cenám, a toto odvětví může posléze zkrusovat – vyrobí nadbytek, pro který není odběr, neboť regulované ceny nemohly dát včas signál, který by výrobci řekl, že poptávka klesá a je třeba výrobu zpomalit nebo zastavit. Takto vzniká problém alokace zdrojů. Pokud plánovací autorita zasahuje do trhu, reguluje ceny, dotuje odvětví výroby, pro které není užitek (i když za ušlechtilým cílem udržení pracovních míst a vyhnutí se

nezaměstnanosti), může se stát, že tržní signály jsou natolik zmatené, že i mnoho jiných pracovních odvětví je velice poškozeno, neboť nadměrná výroba nechtěného zboží vede k dalšímu krachu. Krach vede k velkému propouštění pracovníků a to k větší míře nezaměstnanosti. Tak se může stát, že ačkoli plánovací autorita řídí výrobu za účelem udržení zaměstnanosti, nemusí udržet ani tu zaměstnanost, ale zároveň docílí toho, že bude nedostatek potřebných produktů a přebytek nechtěných produktů na trhu, čímž samozřejmě dojde k poškození dalších odvětví výroby. A takový lavinový efekt s obrovskými následky nastává právě z takových zdánlivě nevinných nebo „prospěšných“ situací, když se plánovací autorita rozhodne „jen“ regulovat nebo organizovat trh. Ještě horší variantou je, když se plánovací autorita rozhodne zhostit plánování celé společnosti, a volný trh je úplně zrušen. Jak již bylo řečeno výše, trh je místem, kde se obchoduje s rozptýlenými informacemi. Plánovací autorita nikdy nemůže mít dostatek informací, které potřebuje k plánování společnosti. Je to jednak tím, že informací je prostě příliš mnoho, a zároveň tím, že podmínky výroby, obchodu, soužití ve společnosti se neustále mění. Trh je pružný, volný, dovede se okamžitě přizpůsobit změnám – ne tak plánovací autorita. Ta má rozplánovaný jeden krok, takže jej nemůže naráz změnit – nedostala by se totiž k dokončení plánu absolutně ničeho. Tak se stane, že autorita vytvoří plán, který, když se dostane do oběhu, již dávno není platný. Autorita navíc neměla a ani nemohla mít dostatek potřebných informací, takže je zcela jasné, že takové fungování společnosti nemůže probíhat hladce.

Další problémy nastávají, pokud se autorita rozhodne plánovat společnost tak, aby byla sociálně spravedlivá. Sociální spravedlnost je ale dle Hayeka „fata morgana“, nesmyslný úkaz, který není reálně proveditelný. Největší problém v chápání spravedlnosti je subjektivní vnímání tohoto jevu. Spravedlivé dělení státního rozpočtu a důchodu není proveditelné. Spravedlnost v tomto případě se totiž má dělit podle zásluh – které jsou opět pouze subjektivní. Pokud stát podlehe nátlaku odborů nárokuje si určité zajištění platové úrovně svého odvětví, musí tak stát omezit a „ohrozit“ odvětví jiné. Ostatní odvětví se poté ovšem cítí znevýhodněna, také si nárokuje zajištění pevného důchodu pro své chráněnce. Pokud stát začne takto ustupovat tlaku ze strany odborářů, dostane se do slepé uličky. Není možné, aby zajistil budoucí jistoty pracovníkům jednoho odvětví, aby tím zároveň neutrpělo odvětví jiné – čímž by opět nebylo docíleno sociální spravedlnosti. Přerozdělování státního důchodu nikdy nemůže být spravedlivé. Trh je místem, kde se setkávají hmotné statky, ideje, ale i vlohy a

schopnosti členů společnosti. Každý ze členů společnosti na trh ovšem vstupuje s jinými vlohami, jinými schopnostmi, má jinou šanci se realizovat, uspět. Tato nadání ovšem nejsou ničí zásluhou – jsou „nadělena“ do vlnku, stát je nemůže odebrat, ani nemůže nikomu kompenzovat to, že tato nadání nemá, nebo je sám cíleně nerozvíjel.

Dle Heywoodova slovníku (2008, s. 516) je definice spravedlnosti „morálně zdůvodnitelné (ospravedlnitelné) rozdělení odměn a trestů, kdy každému se dostane ,co mu patří‘.“ I z této definice jasně vyplývá, že vnímání spravedlnosti je značně subjektivní.

Hayek dále tvrdí, že slovní spojení „sociální spravedlnost“ nic neznamená. Adjektivum „sociální“ je „vyprazdňovačem“ významu, když se toto slovo přidá před jakékoli slovo, to ztratí svůj pravý význam a z výsledného sousloví lze jen špatně chápat, co si pod tímto novým pojmem představit. Sociální spravedlnost, sociální plánování, sociální rovnost, sociální cíl,... všechny tyto pojmy jsou narušeny oním adjektivem a ztrácejí svou jasnou definici. Dá se s nimi ovšem operovat, aniž by měly nějaký velký význam, hodí se tak maximálně do populistických proslovů, neboť jsou jen špatně napadnutelné – tím, že mají vyprázdňovaný svůj význam, znějí dobře, nicméně málo znamenají (Hayek, 1995, s. 124).

Proto není realizace sociální spravedlnosti možná – není možné dopředu předvídat úspěchy a neúspěchy jiných a srovnávat rozdíly na stejnou úroveň.

Se sociální spravedlností souvisí i sociální rovnost. Ve svobodné společnosti, ale ani ve společnosti totalitární, není možné, aby si byli všichni rovni, po celý život. Rovné jsou pouze podmínky, za nichž mohou všichni uspět, budou-li mít štěstí a vyhodnotí správný čas. Není možné, aby byly rozdíly srovnávány násilím. Na trhu je místo pro soutěž – více nadání, schopní, ti, kdo přišli s nápadem včas, ti mohou získat více, mají větší úspěch. Ti, kdo nemají takové štěstí nebo nadání, méně úspěšní, ovšem mohou také těžit z úspěchů druhých. Ti jim mohou poskytnout zaměstnání, stát se jejich živiteli, poskytnout podporu, zatímco dosud neúspěšní se mohou pokoušet stále dokola sami vyniknout.

V plánované společnosti, kde trh zmizí, mizí i tato spravedlnost, rovnost. Ve svobodné společnosti jsou si lidé rovni v tom, že mají stejná práva a povinnosti, která jsou pro všechny závazná a neměnná.

Všechny režimy, které usilují o to, aby si byli všichni členové společnosti rovni, a to nejenom v pravidlech „hry“, jsou rovnostářské. Všechny kolektivistické režimy (socialismus, fašismus, nacismus) jsou tudíž také rovnostářské a tím i pro značnou masu lidí přitažlivé.

Hayek zastává názor, že není možné ke společnosti přistupovat příliš egoisticky a snažit se tvářit, že jí jako lidstvo plně rozumíme a dovedeme ji řídit. Dále zastává názor, že není možné narušovat tržní procesy, neboť bychom tím zastavili či rovnou přerušili svůj vývoj. Mohou vyvstat námitky, že některá plánující autorita by mohla dokázat nahradit trh s informacemi efektivnějším způsobem. Jak jsem ale již naznačila, není možné, aby jedna plánující osoba dovedla nasbírat potřebné informace a založit na nich plán, který by byl aktuální a dovedl předvídat veškeré chyby, které mohou nastat, a pokud by přece jen nastaly, aby se s nimi dokázal efektivně a zavčasu vyrovnat. Společnost se dosud dovedla obejít i bez toho, aby ji někdo organizoval a plánoval. Celou společností totiž dle Hayeka prochází tzv. „spontánní řád“, který funguje jako jakýsi neviditelný „řídící“ faktor.

5. Spontánní řád

Stejně jako Hayek brojil proti scientismu, který chtěl na nepevných základech plánovat nové uspořádání společnosti, varoval dále před egoistickou snahou znovu přestavovat fungování společnosti. Mnoho vědců hnaných touhou po změně a reorganizaci společnosti má vysoké ambice zlepšovat současný stav, neboť se domnívají, že není možné naši globální a obrovsky rostoucí společnost nechat být tak, jak je. Domnívají se, že něco tak chaotického a mohutného musí být vědomě řízeno, neboť takový stav, který uvědoměle neřídí žádná autorita, není trvale udržitelný. Hayek je ovšem v opozici proti tomuto názoru. Dle jeho mínění se současná společnost vyvíjela do dnešní podoby po celou dobu neřízena, není tedy důvod, proč by se zavedený stav musel zhroutit. Další a neméně důležitá připomínka je ta, že souběžně se společností se vyvíjela morálka dnešních lidí. Tato tradiční morálka pomáhala v přežití jednotlivcům, menším skupinám, ale i skupinám tak obrovského charakteru, jakou je dnešní společnost. Morálka se vždy přizpůsobila tak, aby pomáhala jedincům přežít a prosperovat. Pokud by se někdo pokusil přeorganizovat společnost, musel by tím narušit i společenské vztahy a tudíž i tradiční morálku, která je jedním z nejdůležitějších společenských jevů.

Hayek neustále varuje před rozbitím klasické morálky a nastolením nových pravidel vytvořených lidmi v domnění, že dělají rozumnou věc, že společnost by lépe fungovala, pokud by byla plánována a řízena lidmi. Lidé, kteří zastávají tuto teorii, nedůvěřují dosavadním pravidlům společnosti, neboť tato pravidla nebyla vymyšlena lidmi, vznikla spontánně. Tato myšlenka mnoha jedincům tohoto smýšlení připadá zastaralá, proto mají tendence vymýšlet nový řád, podle něhož se bude společnost řídit.

Hayek se ale domnívá, že toto je celé špatně. Argumentuje tím, že pravidla společnosti, jimiž se dnes řídíme, vznikala souběžně s naší civilizací, stejně tak, jako lidský rozum. Není tedy možné nastavit zcela nová pravidla, aniž by to narušilo a zničilo celý proces vývoje dnešní společnosti.

Také postuluje teorii, dle níž je možné ve společnosti vysledovat jakési struktury, které jsou neměnné, nebo velice podobné. Tyto struktury nejsou vědomě vytvořené a členové společnosti si je mnohdy ani plně neuvědomují. Jsou neoddelitelné od lidské společnosti – vznikají pouze jednáním mnoha na sobě nezávislých lidí a rozhodně nejsou nijak dopředu plánované (Vaněk, Slouková, 1995, s. 8). Tvrdí, že nemusíme zkoumat celou společnost, nemusíme o ní získat všechny možné poznatky (čehož ani nelze dosáhnout),

ale stačí znát jistou část těchto struktur, neboť jsou spolu tak pevně provázány a tvoří pravidelný řád, dle kterého můžeme leccos o společnosti a jejím fungování zjistit. Tyto struktury nazývá spontánním řádem.

Tento spontánní řád ovšem není sám cílem – ani nemá svůj samotný cíl. „Cílem“ je fungující společenský řád, nastavení předem neurčených pravidel. Ta vymezují prostor chování přípustnému a nepřípustnému, ale sama nejsou závislá na plnění nějakého účelu, pouze nastavují rámec chování, nepřikazují provádět nějaké činnosti, pouze určují, kam až může jednotlivec svým chováním zajít – nesmí už zasahovat do chráněné oblasti každého dalšího jednotlivce. Důsledky těchto pravidel ovšem nejsou dopředu známe – pouze jsou vyvozené z tradice, z let zkušeností, dědí se z generace na generaci spolu s morálkou, předávají se výchovou rodiny. Jelikož důsledky těchto pravidel nejsou dopředu známe, nelze jimi plánovaně ublížit, není nám známá odměna nebo naopak sankce za toto chování ze strany druhých. Přesto je toto jednání znovu učené a znovu opakované, neboť tento rámec chování pomáhá přežít jednotlivci i celé skupině. Tento jev je Hayekem nazýván katallaxe – je to projev spontánního řádu (Hayek, 1991, s. 233).

Pravidla tedy nejsou daná předem dopodrobna, neochraňují jedince před neúspěchem, ani nezaručují správné chování jednotlivce. Pouze určují rámec dovoleného chování. Hayek se pokouší tato pravidla ukázat na příkladu hry. Říká, že ve hře je to stejné – všichni chtějí, aby pravidla byla stejná pro všechny, je to pak souhra náhody, štěstí, vloh a načasování, na tom závisí, kdo vyhraje. I ve hře, kam vstupují všichni se stejnými šancemi, budou vítězové i poražení (Hayek, 1991, s. 246).

Spontánní řád se dá rozdělit do dvou pomyslných skupin nebo částí. První je část, která by se dala nazvat přirozenou. Zde je ovšem problém s označením slova „přirozený“, které se často vykládá jako něco, co je pouze dílem přírody. Druhá část by mohla být nazvána částí „umělou“, je to ta část, na které se podílí lidé svým chováním a aplikováním svých zákonů, např. administrativní zákony fungování státu (Hayek, 1995, s. 154). Toto dělení je ovšem nešťastné. Spontánní řád, jak už napovídá jeho název, vzniká spontánně spolu s civilizací, něco jako „vedlejší produkt“ lidského jednání, není vymyšlen za nějakým záměrem. Je proto důležité do části přirozeného řádu řadit nejenom přírodní díla, ale i nezamýšlené vedlejší důsledky lidského chování. Umělá část řádu je pouze až ta, na které se lidé podílí vědomě a záměrně, sami se pokouší řídit

společnost. Umělá část je proto opravdu pouze zlomkem toho, co spontánní řád obsahuje.

Jeho argumentace vzniku těchto pravidel je postavena na spontánním řádu, jímž se celá civilizace řídí. Ten vznikl přirozeně spolu se společenstvím a spolu s ním se přizpůsoboval novým situacím. Vyvíjel se již v prvotních kmenech, lidské chování vykazovalo nějaká pravidla (Hayek, 1995, s. 21). Těmito pravidly se lidé snažili přiblížit svým cílům. Toto chování napodobovali další lidé, kteří viděli, že držením se těchto pravidel mohou snáze dosáhnout úspěchu, naplnění svých cílů, a takto procesem učení předávali své nabyté poznatky i dalším generacím. Tento řád vznikl tím, že každý jednotlivec mohl zvážit, jak se bude chovat. Buď mohl zkusit chování nové, netradiční, což se mohlo ukázat jako úspěšné či neúspěšné, nebo se držet pravidel, u kterých již věděl, že jsou zárukou úspěchu. Většina lidí si zvolila cestu, o níž věděla, že je jednodušší a pevnější, tudíž dále taky napomohla upevnění tohoto řádu. Řád vznikl neustálým opakováním vzorců chování, jichž si všímali další lidé a napodobovali je. Řád se proměňoval, pokud někdo vybočil a přišel na lepší způsob určitého jednání, ostatní jej napodobili také a zároveň tím upravili nová pravidla řádu.

Tato pravidla, tento řád, upravovala pravidla lidského chování, byl to prapůvodní morální kodex a zároveň „sopsis“ doporučení, jak se chovat, aby bylo přežití a rozvoj úspěšný. Pravidla se zřejmě předávala dalším členům společenství ve formě rituálů a víry. Řád zahrnoval nejenom pravidla dělby práce, ale i evolučně získané podoby chování – sňatky mezi různými kmeny, obchodování a další. Členové kmenů zřejmě nechápali, kde se tato pravidla berou a k čemu slouží, ale uvědomovali si, že ta společenství, který se těmito pravidly řídí, jsou úspěšnější (Hayek, 1995, s. 35). Tak společnosti přebíraly nová pravidla a zvyky, které se osvědčovaly jako nápomocné, a ty méně potřebné se již vytrácely, buď úplně, nebo zůstávaly jako součásti jiných zvyků a rituálů. Je také důležité poznamenat, že když tato pravidla vznikala, nikdo netušil, jaké budou mít důsledky. Pokud se ukázala jako prospěšná, tradovala se dále.

Tento vývoj a rozšiřování pravidel a zvyků se proměňoval a rostl spolu s civilizací až do dnešní podoby. Rituály byly nahrazeny psanými pravidly v podobě zákonů a zvyky a tradice se předávají novým potomkům výchovou v rámci rodiny a společenských i státních institucí. Přesto je veliký rozdíl mezi spontánním řádem malých kmenů a dnešní velké civilizace. Některá pravidla byla zmírněna nebo zapomenuta, některá

přibyla. Původní řád kmenů se řídil především pudy a instinkty, byl utvářen zejména tak, že pravidla byla aplikovaná na členy jedné rodiny. Dnešní spontánní řád je „rozšířený“. Přesto v základu obou řádů stojí především 3 sociální instituce a to jsou: právo na soukromý majetek, instituce rodiny a čestnost (Butler, 1996, s. 30). Vzhledem k velikosti dnešní civilizace ani není možné, aby se pravidla vztahovala pouze na členy rodiny, protože člověk je nucen se setkávat s lidmi, které ani pořádně nezná, v životě je nemusel vidět, a přesto vztahy s nimi ovlivňují jeho živobytí a celou společnost jako takovou. Rozšířený řád je aplikování těchto pravidel v rámci celé civilizace. Tvoří rámec doporučeného chování. Pokud se jedinci tímto rámcem chování řídí, bývají úspěšnější. To je zárukou předávání těchto pravidel i svým potomkům. V malé společnosti mohla fungovat nepsaná morálka snadno, neboť pokud se jeden člen něčím prohřešil, zpravidla tím ublížil jinému členu společenství a tento výsledek mohl sledovat na vlastní oči. V dnešní globální společnosti mnohdy ani není možné sledovat, kam až sahá dopad našeho chování. Proto se jednotlivec v dnešní společnosti nemůže řídit podle toho, jaké přímé důsledky jeho chování má a myslet si, že pokud nevidí žádný katastrofální dopad svého chování, může tak jednat dál. Proto jsou pravidla rozšířeného řádu prověřena fungováním tisíce let základem dnešních pravidel chování, která určují, jaké chování je dobré a jaké špatné, respektive jaké chování je zakázané a jaké povolené.

Dalo by se tedy říci, že původní přirozený řád je morálkou kmenových skupin, je uplatnitelný pouze ve společnostech, jež mají tolik členů, aby bylo možné, že se všichni navzájem znají. Rozšířený řád je potom aplikovatelný na jakkoli velké společnosti, kde žije tolik členů, že není možné je všechny znát, je založený na pevně stanovených pravidlech, které ovšem znají všichni členové řádu. Rozšířený řád tedy nyní známe ve formě zákonů, které všichni členové společnosti dobrovolně přijímají, neboť jejich dodržování je zároveň ochraňuje.

Některá pravidla ale začala být časem v rozporu se starou kmenovou morálkou. Hayek se domnívá, že k udržení těchto pravidel pomohlo náboženství. Náboženství také dopodrobna nevysvětluje, proč se určitý rituál děje, ale je důležité, aby se tak dělo. Mimo jiné proto bylo náboženství ve vývoji společnosti důležité. Dohlíželo na dodržování společenských pravidel, která společnosti pomáhala dále se rozvíjet (Hayek, 1995, s. 149).

Není ani dost dobře možné vymyslet nová pravidla a odůvodňovat je tím, že tato jsou vymyšlena vyspělým rozumem. Rozum se taktéž vyvíjel spolu s civilizací a spontánním řádem, tudíž pokud by se jednalo opravdu o pravidla vymyšlená bez chyb a nedostatků pouze za pomoci rozumu, který by si dovedl odvodit všechny důsledky a podmínky, vznikla by ta samá pravidla, kterými se řídíme dnes. Ale protože ti, kdož se pokouší navrhovat nová pravidla, jsou pouze lidé, kteří nemohou kapacitou svého myšlení obsáhnout tolik zkušeností, možností a informací, jež by bylo potřeba k vytvoření nových pravidel, není možné nechat tato pravidla zrušit a nahrazovat je nedokonalými pravidly, která jsou jimi vymyšlena. Rozšířený řád je tu od počátku civilizací (ačkoli předtím to byl přirozený řád mnohem menších rozměrů, rozšiřoval se až v průběhu vývoje) a je upravován zkušenostmi. Prakticky není možné, aby jedna lidská mysl, nebo i více lidských myslí naráz, dovedlo obsáhnout takové enormní množství informací a vzít v úvahu všechny možnosti, důsledky a vyvarovat se chybným závěrům, neboť spontánní (rozšířený) řád je velice složitý – to je způsobeno i tím, že není omezován kognitivními schopnostmi jedné jediné mysli. Zároveň není tento řád nijak extrémně konkrétní – je sám o sobě spíše abstraktním rámcem, který dovedeme aplikovat na různé situace. Spontánní řád také nemá žádný svůj konkrétní účel, jenom může v plnění dalších účelů napomáhat

Oproti tomu umělý řád vymyšlený lidmi je limitován tím, že může být aplikovatelný pouze v malém společenství, na konkrétní menší množství lidí, například v rodině nebo menší komunitě, kde se všichni znají, mohou odvodit důsledky svých rozhodování – může být pouze v takové společnosti, o níž má organizující osoba neustálý přehled. Vytvořený řád je také jednoduchý a konkrétní, neboť není v možnostech lidské mysli přijít na sofistikovaný abstraktní řád, který by podchycoval všechny možné problémy, které mohou nastat. Také je vymyšlen proto, aby jeho naplňování směřovalo k nějakému účelu. Z tohoto můžeme usuzovat, že vymyšlený řád opravdu nelze aplikovat na celou společnost, neboť by brzo došlo k jejímu celkovému zhroucení.

Není jediný oprávněný důvod obávat se rozšířeného řádu jen proto, že mu lidé nerozumí. Lidská mysl ani není schopna obsáhnout vše, co spontánní řád obsahuje, a není tudíž v lidských silách tento řád plně dopodrobna chápat. Dle Hayeka to ovšem není potřeba. Řád je tu od pradávna a ukázal se jako plně funkční, není tedy třeba jej zpochybňovat.

Přesto mnoho členů společnosti žádá „návrat ke kořenům“, bojí se řádu, kterému nerozumí, a požadují návrat tradiční kmenové morálky. Chtějí se uzavřít do menších společenství, odmítají cokoliv cizího, děsí je globalizace. Ovšem tento návrat k tradiční kmenové morálce by měl dalekosáhlé důsledky a naprosto by narušil fungování dnešní civilizace. Ta je již vybudována na základě rozšířeného řádu, je globálně propojena a zároveň závislá na tomto propojení. Není možné například uzavřít hranice a přestat obchodovat s dalšími zeměmi, neboť málokterý stát má dnes takové hospodářské podmínky, aby se zvládl o své občany postarat sám.

Obdobou návratu ke kmenové morálce je zřízení socialismu. Socialismus se pokouší odstranit rozšířený řád, rozbít globální vztahy a pokusit se o soběstačnost, zajistit soudruhy svépomocí. Největší problém tohoto volání po socialismu tvoří samotní volající. Společenství, které vyrostlo do obrovských rozměrů v rámci rozšířeného řádu a uplatňující volný trh, tedy společenství často označovaná jako kapitalistická, vytvořila podmínky (např. vysoká nadprodukce) pro život lidí, jež by v jiném společenském zřízení ani nemohli přežít (Butler, 1996, s. 31). Pokud by společenství přistoupilo na zrušení a nahrazení spontánního řádu a nahradilo existující řízení socialismem, nejvíce by tím utrpěli právě ti chudí, ti, kteří byli „vykořisťováni kapitalismem“, kteří by pravděpodobně přišli o podmínky své existence (Hayek, 1995, s. 142).

V moderní společnosti není možné aplikovat globálně uměle vytvořený nový řád společnosti, pokud chceme, aby ona společnost prosperovala a neupadala. Je vhodné držet se spontánního řádu, který nám nastavuje pevný rámec pravidel zajišťujících ověřenou úspěšnou cestu, ne tento řád vyrušit a nahradit jej řádem, který by nás vedl pouze k jednomu cíli a opomíjel neplánované chyby a nedostatky, které s sebou přetváření společnosti nese. Je ovšem možné kombinovat pravidla existujícího spontánního řádu a pravidla organizovaná, vymyšlená lidmi, pokud se vzájemně nenapadají a nevylučují, přičemž spontánní řád musí zůstat nenarušen.

6. Kritika centrálního plánování

Tématu chyb centrálního plánování a omylů socialismu se Hayek věnoval ve své první nejúspěšnější práci – v *Cestě do otroctví*. Tato kniha sklidila takový úspěch především proto, že byla aktuálním odrazem témat, jež zrovna sužovala svět. Hayek v práci vysvětluje, jak je důležité zachovat si individualitu a svobodu a jak je toto narušeno hrozícím nebo už začínajícím socialismem i v západních zemích, především Británii, kde v té době Hayek zrovna žil a psal knihu.

Knihy vyšla v roce 1944, západní svět se teprve blížil ke konci druhé světové války, všichni byli ochromeni hrůzami, které se děly po Evropě. Hayekovo varování před socialismem bylo umocněno především tím, že poukázal na fakt velice úzkého propojení internacionálního socialismu ruského typu a národního socialismu německého nacistického typu. V duchu doby bylo velice znát pozitivní naladění pro socialistické a kolektivistické vlády – Hayek proto považoval za nutné varovat před jejich podporou. Tvrdil, že jakékoli ekonomické i celospolečenské plánování musí vést k nesvobodě a tvrdé totalitě. Všichni byli zaskočeni rychlým vzestupem a agresivitou německého nacionalismu, proto zbystřili při paralele nacistického a socialistického řízení.

Plánování ekonomiky a společenského života bylo v té době populární především kvůli Marxovu učení a všeobecně přijímanému názoru, že kapitalismus je špatným výtvozem neřízené společnosti, kvůli němuž trpí vykořisťované chudé dělnické třídy. Tato myšlenka stála na tvrzení, že vznikající monopoly ve společnosti, které se soustředí pouze na zisk a jeho hromadění, vytlačují veškeré další firmy a tím přebírají veškerou moc nad tržním procesem. Plánovači se báli stavu, kdy by monopoly ovládly trh, proto zastávali názor, že je lepší, pokud bude mít nad trhem dohled stát, ne soukromé společnosti. Hayek ale této myšlence oponuje – vyvrací ji ihned v základu a to tvrzením, že monopoly nemohou nikdy převzít kontrolu nad trhem. Mohou sice svou velikostí snížit náklady na výrobu a tím i snížit ceny výsledného produktu na trhu, přesto nemohou nikdy vyrůst do tak gigantických rozměrů, aby pohltily většinovou část trhu a přitom zůstaly konzistentní, měly přehled o všech vnitřních dějích. Velká firma nemůže být tak pružná a nemůže mít tak rychlé reakce, aby se přizpůsobovala změnám na trhu, jako jsou toho schopny menší firmy, které se mohou velice rychle zaměřit na mezery, v nichž mohou vyniknout, a mohou mnohem rychleji jednat. Menší firmy proto mohou narůstat, monopoly opět zase upadat. Takto je zachován koloběh konkurence,

který škodí i velkým monopolům, jež nikdy nemohou z trhu vytlačit menší a vznikající konkurenty, kteří se mohou záhy stát velkými nebo i rovnocennými partnery ve světě obchodu. Potřeby trhu se navíc různí, takže monopol zaměřený jedním směrem nemůže splnit přání menšin na trhu. Malé firmy, které se mohou specializovat na přání menšin a kterých může být mnoho současně, aniž by zkrachovaly, mohou zajistit chod trhu mnohem lépe, než pár gigantických monopolů. Hayek tedy vyvrací myšlenku, že plánování je nevyhnutelné, neboť monopoly nemohou nikdy ovládnout trh a není proto třeba plánovat nějakou řízenou instituci, jež by hlídala trh a korigovala ho. Dalším jeho argumentem proti plánování jako ochranou před monopoly je to, že monopoly nemusí být nevyhnutelně produktem svobodné společnosti. Ke vzniku monopolů mnohdy vedly státní zásahy. Státy podporovaly určité firmy za účelem toho, aby tyto firmy vzrostly a stát jimi mohl hlídat cenovou politiku a alokaci zdrojů. Tuto Hayekovu myšlenku podporují i historické události, kdy monopoly vznikaly především v industriálních zemích (Německo, USA, Velká Británie...), které tyto gigantické firmy podporovaly (Pavlicová, 2005, s. 32). Dalším napadnutelným faktem je rovněž pojmenování monopolů – neexistuje žádná definice, která by stanovovala, jaká firma monopolem už je a jaká nikoliv. Tudíž ani stát nemůže chtít centrálním plánováním potlačovat existenci svobodných monopolů, neboť tím, že není definována velikost firmy jako monopolu, by bylo možné ohrožovat jakoukoli firmu, která by se státu znelíbila. Stejně tak by se státem řízené monopoly staly velice nebezpečnou konkurencí pro malé firmy, které by neměly šanci stát se alespoň rovnými soupeři.

Dalším argumentem plánovačů pro existenci státem řízených monopolů jsou snížené náklady na výrobu. Tvrdí, že pokud bude výroba standardizována, a výběr hotových produktů bude menší, bude výroba efektivnější. Je sice pravděpodobné, že náklady na výrobu by se snížily, ale není možné tento stav udržet dlouhodobě. Trh je pružný a jeho potřeby se velice rychle mění, než by se stihly monopoly přizpůsobit, byly by potřeby trhu opět zase opět jiné. Navíc instalace nových zařízení do výrobního procesu může být sice v první chvíli nákladná a její zavedení je jistým riskem. Pokud se ale její zařazení do výrobního procesu osvědčí, výroba se značně zefektivní a zrychlí a původní vklady se rychle navrátí. Standardizovaná výroba je efektivní jen pro určitý moment, ale aplikace nových postupů do výroby zajišťuje potřebný pokrok.

Často opakovaným tvrzením ze strany plánovačů je to, že vzhledem k složitému stavu společnosti je možné ji řídit pouze centrálním plánovacím úřadem, neboť jinak není

možná efektivní alokace zdrojů. Opak je ovšem pravdou. Právě kvůli veliké složitosti není v silách žádná plánovací instituce, aby pojala všechny informace, možnosti a dovedla úspěšně alokovat zdroje včas do potřebných odvětví výroby (Hayek, 1995, s. 93). Plánovací úřad by nejprve potřeboval ohromné množství času, než by se seznámil se všemi vstupními informacemi (což je ovšem sám o sobě neukončitelný proces, neboť se objevují stále nové a nové okolnosti, které zasahují do procesu výroby), poté by potřeboval další čas na vyhodnocení dat a organizování plánu alokace prostředků. Než by úřad stihl celý tento proces ukončit, vstupní informace by byly opět jiné a plán by již nebyl aktuální. Pokud by ovšem plán opravdu vstoupil v platnost, byla by alokace prostředků do výrobních odvětví již zastaralá a docházelo by k chybám zásobování, váznutí výroby, nedostatku. Dle Hayeka je jediný informační kanál, který může poskytovat potřebné informace včas – trh a hladina cen výrobků na něm. Výška cen nám prozradí, která odvětví jsou nyní žádoucí, o jaký produkt je zájem, naopak nám vypoví mnoho o tom, kterých produktů je nadbytek a není již třeba vyrábět další. Výrobci sami nemohou ceny ovlivnit, neboť do jejich stoupání a klesání zasahují preference spotřebitelů, které jsou jen málo ovlivnitelné. Hayek plánování zcela nezavrhuje, připouští, že je možné jím dosáhnout krátkodobé cíle, které jsou zaměřené pouze na jednu oblast – například výstavba dálnic v Německu. Dále ale namítá, že ačkoli systém dálnic byl velkolepý, nebylo pro něho využito. To je dle něho ukázkou „krátkozrakosti“ plánování. Jeden cíl je splněn, ostatní oblasti výroby jsou ovšem zanedbány a navíc nejsou ani spotřebitelé, kteří by výsledný cíl uvítali, více je zajímavý nedostatek zboží, který je trápil dennodenně.

Tímto Hayek oponoval myšlence, že centrální plánování je nevyhnutelné. Zde jsou zatím uvedeny pouze argumenty, které se týkaly především ekonomických problémů. Centrální plánování ale zasahuje i do dalších oblastí společenského života, především pak do osobní svobody jednotlivců. Pokud plánující osoba přehlídí dříve uvedené argumenty o nemožnosti plánování a chce v něm pokračovat, dostane se do situace, kdy musí určit, jaký má být daný společenský cíl, jehož by se mělo dosáhnout. Společnost je celek jednotlivců, individuálních myslí, které mají rozličné cíle a hodnotové žebříčky. Tuto skutečnost musí ovšem plánující osoba přehlédnout a začne zasahovat do osobní svobody tím, že určí, které hodnoty jsou důležitější než jiné, a nutí toto nastavení žebříčku hodnot přijmout za své ostatní členy společnosti. Je nutné, aby se všichni členové společnosti přizpůsobili tomuto novému nastavení hodnot, neboť

celospolečenského cíle jinak nelze dosáhnout. To lze pouze v případě, že se na jeho plnění zaměří celé společenství.

Hayek připouští, že něco takového je přípustitelné ve společnosti, která je sužována válečným stavem. Snad všichni členové společnosti se shodnou na tom, že nejvyšším momentální hodnotou je mír, a jsou ochotni se zapojit do společenského plánování, jak tohoto cíle, tedy mírového stavu, dosáhnout. Ve svobodné společnosti je ovšem představa, že se tolik různých jedinců shodne na jednom hodnotovém žebříčku, naprosto naivní.

Nehledě na to, že plánovací autorita často sama není schopna přesně určit, jaká by měl být onen celospolečenský cíl, jehož se má dosáhnout. Tento cíl je často nazýván nejednoznačným „společenským blahobytem/ společným dobrem“, což je termín, který o zcela o ničem nevypovídá, a plánující osoby často nemají potřebu tento termín nějak více rozvíjet. Je-li ale přesto vláda společnosti ochotna podstupovat plnění tohoto nespécifikovaného cíle, nastává onen pravý problém – sama vláda neví a její členové se nedovedou shodnout na tom, jaký společenský cíl by to měl být (Vaněk; Slouková, 1995, s. 15). Nastávají vášnivé diskuze o tomto problému, které ale nemají konce a nikam nevedou. Lidé, kteří jsou samozřejmě nespokojeni se stavem, kdy se stále jen řeční a „nic se neděje“, často přichází s řešením – tento problém přesunou na bedra někoho jiného. Často se tedy problém specifikování obecného blaha přesune z politiků, kteří nebyli schopni se na něčem dohodnout, na odborníky a inženýry, kteří jsou zvyklí přijít s nějakým konkrétním plánem, aniž by o něm předtím vedli sáhodlouhé diskuze, zkrátka jenom zváží, který z nabízených cílů je z odborného hlediska nejsnáze proveditelný a jeho řešení je naléhavěji třeba než u jiných problémů. Politici s tímto rozhodnutím většinou také souhlasí, problém je označen jako odborný, tudíž mu nejlépe musí rozumět ti z oboru. Tímto na ně přesunou svou moc. Toto přesunutí pravomocí je ovšem velice důležité a nebezpečné. Takto se do rukou inženýrů dostane moc rozhodovat o nastavení společnosti, o úpravě nařízení a zákonů, které mají usnadnit naplnění společenského cíle. Zákonodárná moc je tímto přesunuta do administrativního sektoru, který nemusí mít výčitky, neboť vše, co dělá, je pouze za účelem společenského blaha. Pravý problém je v tom, že pokud se zbytku společnosti nelíbí rozhodování někoho z členů vlády, jeho volební období skončí nebo může být odvolán. Pokud je ovšem zákonodárná moc v rukou neodvolatelných úředníků, není dost dobře

možné tuto moc nějak kontrolovat a omezovat – a to je dle Hayeka nejvíce demokracii a liberalismus ohrožující situace, jaké lze ve společnosti dosáhnout.

Společnosti, která je sice ještě stále demokratická, ale již ustoupila nátlaku ze strany plánování, se vzdává své svobody. Ono delegování moci mezi různé odborníky, kteří se pokouší spravovat společnost podle nejrůznějších plánů, je problematické. Plánů je najednou mnoho a začínou se střetávat. V rámci nedefinovaného společenského blaha se rozvíjí mnoho různých malých projektů, které k němu mají vést – ale brzy se zjistí, že tyto plány se často překrývají, vzájemně narušují, je velice těžké je koordinovat tak, aby směřovaly k jednomu cíli a nenarušovaly jeden druhý. Proto nastane pokus, kdy se jeden úřad pokusí koordinovat plány a včlenit je do jednoho celku. Demokratické úřady ovšem nejsou často schopny tyto plány včlenit do jednoho celku, neboť jejich donucovací moc je omezená a musí se střetávat s odporem inženýrů, jimž svým začleňováním do jednoho plánu kazí jejich samostatné plnění vytyčeného cíle. Proto se volá po jedné autoritě, která bude schopnější v rozkazování jednotlivým plánovačům, co mají dělat, a bude schopna na sebe převzít zodpovědnost. (Vaněk; Slouková, 1995, s. 15). Tato autorita bude ale ovšem ještě stále podřízena parlamentu dané země. Plánovači toto nevnímají jako ohrožení demokracie, neboť existence parlamentu dává zdání toho, že stále rozhoduje o plnění jednotlivých cílů. Parlament ale není schopen mít přehled o všem plánovaném dění, pokud není stanoven jediný společný cíl, nýbrž se souběžně naplňuje několik různých cílů, nad kterými má přehled pouze plánující autorita. Ta sama rozhoduje o tom, který cíl má přednost, a sestavuje zprávy pro parlament, který buď návrhy plánující autority o koordinaci cílů schválí, či nikoli. I když parlament hotový plán zamítne, není schopen utvořit jiný, takže nakonec si plánující autorita svůj návrh stejně prosadí. Parlament již není schopen určovat zacílení společnosti, může maximálně schvalovat výběr administrativních úředníků, kteří přeberou pravomoci parlamentu (tím, že budou rozhodovat o zacílení společnosti) a moc bude kumulována v jejich rukou. Tito úředníci mohou být vybíráni do funkce parlamentem, jsou již ale neodvolatelní a nemusí se obávat toho, že by nemuseli být znovu zvoleni. Nemají tedy přímou zodpovědnost občanům. Parlament se tímto stává pouze loutkou, která se může pokoušet usměřňovat plánující autoritu, ale pravděpodobně pohoří, neboť autorita, která může zasahovat i do administrativního řízení společnosti, může velice snadno rozhodovat o tom, jak dopadnou další výsledky rozhodování společnosti ve volbách. To naznačuje další problém, jímž je potlačení

panství zákona. Ve svobodné společnosti je vláda práva pevně ukotvena, stanovuje hranice soukromí jedince, kam stát nemůže vstoupit. Pokud ovšem společnost dopustí, aby právo ustoupilo centrálnímu plánování, je moc státu neomezena. Rovnost jedinců před zákonem je také ohrožena, nebo zničena, neboť právní rámec, pravidla hry, která určují rovnost všech jedinců v rámci zákona, již neplatí a musí ustoupit do pozadí plnění plánu, protože to vyžaduje, aby měli jistí jedinci zákonná privilegia, jež jim byla přidělena státní mocí. Jakmile jsou tato privilegia umožněna, neplatí již rovnost před zákonem pro všechny jedince – nelze již hovořit o demokracii ani o svobodném státním zřízení.

Ve společnosti, která nemá soutěžní trh, je místo jedince společnosti pevné, neměnné, jedinec nemá šanci sám své postavení ve společnosti změnit – protože o jeho údělu rozhodla plánující osoba nebo úřad. „Konstitutivním prvkem otevřené společnosti je podle Hayeka trh, jenž je prostorem hospodářských aktivit svobodných jednotlivců“ (Vaněk; Slouková, 1995, s. 9). Ve svobodné společnosti se člověk spíše snáz smíří s neúspěchem, s místem ve společnosti, ve kterém se nachází, neboť ho sám svou snahou může změnit. V plánované společnosti je toto ovšem křivdou, neboť někdo záměrně rozhodl o údělu člověka, přiřadil mu místo a postavení, ve kterém již navždy setrvá. Je potom pochopitelné rozhořčení lidí, kteří byli nasazeni na méně úspěšná a méně prestižní místa, a snáze se chápou jejich volání po rovnosti. Plánovací osoba je tedy tlačena k přerozdělování prostředků, aby alespoň částečně kompenzovala nepřízeň svého rozhodnutí těm méně šťastným – ale jelikož v plánované společnosti není trh, který by doplňoval prostředky do vyprázdňující se kasy, je přerozdělování jistým krokem do záhuby. Jelikož jedna skupina nešťastníků dostane kompenzaci za svůj úděl, jiná skupina, která je na tom podobně nebo hůř, bude požadovat tu samou kompenzaci. Plánující osoba ale nemá neomezené množství prostředků, když přidá někde, ubere jinde. Sociální rovnost zkrátka není možná, a to ani ve společnosti totalitární, natož svobodné.

To představuje pro Hayeka nepřekonatelný problém. Jako liberál (v původním slova smyslu, ne v onom vyprázdněném označení užívané pro konzervativce v USA) vyznává svobodu jako nejvyšší hodnotu, tudíž v celém svém učení absolutně odmítá jakékoli větší než nutné (dobrovolné přijetí daňové sazby, podřízení se zákonům, které ovšem zároveň i jedince ochraňují před nemorálním konáním jiných jedinců, apod.) zasahování do svobody jednotlivce ze strany státu.

7. Individualismus a svoboda

Stejně jako svoboda je dle Hayeka klíčová vlastnost pro plnohodnotné žití, je důležité mluvit i o individualismu. Člověk je především bytost individuální, dovede samostatně myslet a rozhodovat se, ačkoli je to „tvor společenský“, pokud je člověku odepřeno jeho soukromí a osobní svoboda, je to nejtěžší narušení jeho důstojnosti. Stejně tak pokud je člověk jako individuum popřen a je brán pouze jako součást jednoho celku, dopouštíme se obrovské chyby, neboť ne všichni jsou stejní a nebudou se nikdy chovat stejně. Proto je vysoce důležité s individualitou člověka vždy počítat, zvláště při vytváření rámce sociálních jevů. Dle Hayeka je svobodou v pravém slova smyslu vždy svoboda jednotlivce (Vaněk, Slouková, 1995, s. 10).

“Individualismus je názor, že lidské individuum je daleko důležitější než jakákoli skupina nebo kolektivní těleso, resp. orgán” (Heywood, 2008, s. 515). Individualismus je tedy pro Hayeka jednou z nejdůležitějších charakteristik společnosti. Je-li potlačen individualismus, nemůže být společnost skutečně svobodná. Můžeme se zde bavit ještě o politickém individualismu, který zde chápeme „jako normativní postoj, jehož cílem je maximální možná svoboda jednotlivce dosahovat jím vytčených cílů“ (Doleček, 2010, s. 22). Politický individualismus je plně spjat s politickým liberalismem a Hayek byl vždy jeho zastáncem. Jak již bylo řečeno výše, společnost není jednotný orgán, je tvořena mnoha individuálními jedinci. Není proto prakticky možné řídit společnost tak, aby měla jeden jediný cíl, ke kterému se bude ubírat. Není možné, aby si tolik individuí dobrovolně zvolilo za cíl jednu věc. Hayek vysvětluje individualitu takto: „Individualismus (...) prostě jen vychází z nesporného faktu, že vzhledem k omezenosti naší představivosti není možné zahrnout pod naši hodnotovou škálu víc než jeden úsek potřeb celé společnosti“ (Hayek, 1990, s. 65). Každý jednatel má svou škálu osobních hodnot a je ochoten obětovat něco pro něco vyššího. Zrovna tak další jedinec by třeba ochoten obětovat to, co první jedinec chtěl, a proto obětoval jiné. Lidé nemají jednotný hodnotový systém, proto se ani nedá určit nejvyšší hodnota celé společnosti, za účelem jejíž dosáhnutí by byla společnost plánována jedním směrem. „Individualismus z toho vyvozuje, že by jednotlivci měli mít v rámci určitých hranic možnost sledovat hodnoty a přání sebe samých spíše než někoho jiného a že v rámci těchto sfér by soustava cílů jednotlivce měla být nadřazena a neměla by podléhat diktátu ostatních“ (Hayek, 1990, s. 65). To může působit, jako by Hayek odmítal jakékoliv

omezování svobody jedince. Hayek si je ale vědom, že je třeba respektovat právní řád a není možné přání jednotlivce přenést nad přání jiného jednotlivce, pokud by tím byla omezena jeho vlastní svoboda. Hayek naopak projevuje velkou pokoru právnímu a morálnímu řádu, který musí každý člen společnosti ctít. Zastává postoj „pokory vůči společenskému procesu a tolerance vůči odlišným názorům a jako takový je (tento postoj) pravým opakem myšlenkové arogance, která je u kořene volání po všeobjímajícím řízení společenského procesu“ (Hayek, 1990, s. 142).

S tímto termínem vzniká také více nesrovnalostí, než se může zdát. Mnoho myslitelů (převážně z řad kolektivistů) svobodu dělilo na osobní a ekonomickou. Tvrdili, že je možné zachovat osobní svobodu i v centrálně plánované společnosti, že omezena bude pouze svoboda ekonomická. Dle Hayeka je toto ovšem nesmysl, neboť tím, že se napadne ekonomická svoboda, trpí i svoboda osobní. Peníze a jejich možnosti získávání jsou cestou k osobní svobodě. Za peníze si může jedinec pořídit to, po čem touží, realizovat se za ně, může si na volném trhu vyžádat to, co je pro něho důležité. Pokud je společnost centrálně plánována a má směřovat pouze k jednomu cíli, směřují tam také peněžní prostředky. Pokud plánovač jednotlivcům nakazuje, na co smějí a nesmějí použít své peníze, je to obrovský zásah do osobní svobody. Stejně tak, pokud je z trhu vytlačen jistý produkt, nebo je jeho veliký nedostatek z důvodu špatně plánované alokace. Tento produkt si potom nemohou jednotlivci za své peníze pořídit. Není možné, aby byla omezena svoboda ekonomická a nijak se to nedotklo svobody osobní, tyto dvě svobody zkrátka nejsou oddělitelné.

Mnoho lidí je stále schopno uvěřit, že se svobodou se dá nakládat různě. Jsou lidé, kteří jsou stále přesvědčeni, že mohou jisté druhy svobody měnit za jiné, nebo svobodu úplně vyměnit za předměty či stavy, po nichž touží. Hayek toto popírá, zastává názor, že je důležité, aby svoboda jednotlivce zůstala zachována nijak nedělena. Význam svobody jednotlivce je jedním z nejdůležitějších bodů jeho učení. Jedním z důvodů, proč se Hayek obává zničení společnosti, kdyby jednotlivci přišli o svou svobodu, je ten, že zkrátka ještě nevíme, nebo nemůžeme tušit, co všechno by se mohlo stát, pokud by se zrušila instituce svobody. Společnost se vyvíjela zatím vždy neplánovaně a svobodně, to nám pomohlo vytvořit si systém sociálních institucí, jež nám poskytuje mnoho výhod. Pokud bychom společnost plánovali a připravili se tak o svou svobodu, připravili bychom se jistě i o část společenských institucí, které mohou fungovat pouze spontánně se svobodnou společností. Nikdo ani přesně neví, kdy a jak přesně tyto instituce začaly

existovat, tudíž se s nimi nemůže ani plánovat, neboť si nikdo nemůže být zcela jist jejich stálostí. Sociální instituce jsou vysoce provázané samy mezi sebou a narušení fungování jedné může narušit funkčnost celého mechanismu (zrušení volného trhu naruší alokace zdrojů, to naruší životní podmínky převážné části společnosti atd.). Dokud nebude toto téma plně prozkoumané a lidé nebudou do nejmenších podrobností vědět, jak tyto instituce fungují a jak by se daly plnohodnotně nahradit, je velice riskantní se je pokoušet narušovat.

Dalším argumentem, proč je důležité zachovat osobní svobodu, je to, že pokud je společnost plánovaná, brání svému dalšímu vývoji, pokroku. Plánovací autorita nemůže zajít v plánování dále, než kam sahá její mysl. To se samozřejmě zcela vylučuje s objevováním nových vynálezů, postupů, myšlenek, zkrátka společenským pokrokem jako takovým. Společnosti, ve kterých je brzděna tvořivost, jsou dříve nebo později odsouzeny k zakrnění, k utlačení ze strany rozvinutějších společností.

Stejně tak, jak bylo řečeno v souvislosti se spontánním řádem, dnešní společnost je tak složitá a vysoce rozvinutá, že žádná osoba ani úřad není kompetentní k tomu, aby dovedla sesbírat všechny informace o ní, a dovedla ji úspěšně řídit.

Osobní svoboda jako taková je podle Hayeka stav, kdy jedinec není předmětem donucování ostatních. Není to tedy definice v pozitivním smyslu, je to uvolněný stav, kdy může jedinec jednat svévolně a svobodně, aniž by ho v tom někdo narušoval nebo ohrožoval a on sám nenarušoval svobodu ostatních jedinců.

Politická svoboda je ovšem trochu jinačí – opět je vysvětlena negativní definicí – politická svoboda nastává, pokud se jedná „o maximální možnou absenci vnějšího donucení“ (Doleček, 2010, s. 56). Tedy politicky svobodný člověk je v případě, že se může volně realizovat, aniž by mu stát nakazoval, jak a kdy se tak může realizovat. Tato svoboda opět není úplná, znovu se jedná o svobodu v rámci předem stanovených zákonů, které ale nemohou být náhle změněny a jakkoli namířeny proti podnikajícímu jedinci. Stát má právo jedince usměřňovat v jeho jednání, pakliže poruší předem stanovené zákony. Pak stát může na jedince vytvářet nátlak a případně ho sankcionovat – ale pouze podle předem stanovených předpisů, které se týkají všech jednotlivců ve společnosti, tudíž není možné, aby stát šikanoval jednotlivce nebo sortu jednotlivců. Všichni mají stejný rámec pravidel, podle nichž se řídí, a pokud tomu tak není, tak jsou potrestáni – ovšem stále v rámci předem dohodnutých pravidel.

Svobodná společnost tedy vzniká za předpokladu toho, že se jedinci dobrovolně podřídí rámci pravidel, která budou dodržovat. Tato pravidla jsou abstraktní, nejsou vědomě proti nikomu cílená, nikdo nemůže být jejich nastavením poškozen, neboť se týkají všech stejně (Hayek, 1991, str. 24). V takové společnosti pak může existovat individualismus a svoboda. Je důležité, aby nejenom práva a povinnosti občanů byly předem dané určenými pravidly – ještě důležitější je, aby byla stejnými pravidly svázána i moc politická. Jakmile totiž politická moc překročí hranice zákonů, ba si dokonce začne zákony přetvářet ku svému prospěchu, není možné zachovat svobodnou společnost.

Hayek se velkou část svého života zajímal o to, jak zařídit, aby moc státu nebyla neomezená. Dělbá politické moci dle něho ale není naprostou zárukou, že stát nezačne zasahovat do osobní svobody občanů. Podle něho je tomu tak zejména protože jsou zaměňovány nebo ztotožňovány dva rozdílné jevy, pro které ale nemáme v našem jazyce rozdílné označení – oba je nazýváme „zákon“ (Butler, 1996, s. 88). Jedním tímto jevem, označeným jako zákon, myslíme „všeobecná kritéria spravedlnosti, které svobodné společnosti umožňují rozvíjet se a prosperovat bez jakéhokoli centrálního řízení“ a druhým označujeme „organizační pravidla regulující činnost státních orgánů, jejichž cílem je naplnění nějakého konkrétního společenského plánu“ (Butler, 1996, s. 88).

Problém nastává v onom označení – ačkoli je každé toto opatření trochu jiné, to, že je obé nazýváme zákonem, jim dává zdání stejné legitimnosti, stejné důležitosti. Hayek říká, že i když je státní moc krocená ústavou, ani ta nemůže plně zabránit jejímu svévolnému šíření – a proto Hayek navrhuje úpravu tohoto pojmenování a řízení. Navrhuje dva typy těchto zákonů pojmenovat jako „právo“ a „zákonodárství“.

Právo v tomto podání zůstane prvním typem zákona. Jsou to ona všeobecná kritéria spravedlnosti, která vznikala současně se společností, dle nichž můžeme spoléhat na jisté pravidelnosti v chování lidí. Toto právo nevzniká jako jednotné nařízení, naopak vyplývá z chování lidí, kteří se na něho mohou spolehnout, neboť když to udělají i další členové společnosti, jsou tím všichni chráněni. Mají jistotu, že když budou tato všeobecná pravidla dodržovat, když nebudou krást a vraždit, pravděpodobně též sami nebudou okradeni nebo zavražděni. Toto právo se vyznačuje tím, že vyžaduje vysokou míru společenské shody na tom, co je dobré a co je zlé, ne na tom, jaký je třeba mít

společný cíl (Butler, 1996, s. 89). Nikdy ovšem není možné, že by každý jeden člen souhlasil se všemi ostatními členy společnosti. Proto je třeba mít nestranné soudce, kteří podle těchto práv mohou rozsoudit případné spory. Ale protože práva nastavují rámec chování, nevztahují se na konkrétní situace, nikdy jimi nemůže být konkrétní jedinec znevýhodněn, proto i rozhodnutí soudu, který se řídí těmito pravidly, nikoho nepoškozují záměrně. Úlohou soudce tedy není nějak ovlivňovat svým rozhodováním budoucí vývoj společnosti – jeho prací je chránit společnost, vyžadovat dodržování pravidel a hlídat, aby ta nebyla porušována.

Zákonodárství se vztahuje na onu druhou část zákona, na organizační pravidla společnosti. Tato pravidla se vyvíjela jinak, než pravidla v první části zákona. Zatímco pravidla práva se objevovala souběžně s růstem společnosti, tato pravidla se neobjevují sama, ale vymýšlejí je vládcí. Zákonodárská pravidla se začala objevovat až v pozdním středověku. Tehdy začala vznikat úloha parlamentu a oba dva druhy zákonů se začaly proplétat. Zjednodušeně by se dalo říci, že tyto typy zákonů neochraňují společnost, ale pouze zabezpečují administrativní chod státu. Z toho vyplývá, že tyto druhy zákonů může panovník měnit, aniž by se nějak narušila svoboda občanů (pokud se pravidla ale ještě stále týkají jenom administrativních úloh státu). Problém ovšem nastává ve zmatení těchto pojmů – jejich spojení nebo zaměnění. Jakmile totiž panovník upravuje zákony prvního typu, jedná se okamžitě o narušení osobní svobody členů společnosti. Stejný problém může nastat v případě, kdy tato pravidla přerostou hranici pouze administrativní úpravy státních rozhodnutí, ale jejich dopady cítí i obyvatelé státu – například zvyšování daní, povolování nebo nepovolování podnikání, atd. Z toho, že se společnost cítila ohrožena rozrůstáním se tohoto typu zákonů do osobní sféry, vznikly demokratické ideály a zřízení, čímž mohou lidé sami kontrolovat činnost státního aparátu tím, že rozhodují ve volbách o tomto druhu zákonů.

Vzhledem k tomu, že se moc nad oběma druhy zákonů soustřeďuje v jedné ruce, setřel se onen velký rozdíl, který mezi těmito dvěma druhy zákonů je. Proto je neustále možné, aby se moc státu rozšiřovala a tento krok unikl pozornosti většinové společnosti, která je zahlcena spoustou jiných zákonů, aniž by si to uvědomovala.

Ve svobodné společnosti ale má být stát pod kontrolou tak, aby toto nebylo možné. Není přípustné, aby se zákonodárské právo stále více a více vztahovalo na soukromí svobodných lidí.

Hayek proto navrhuje, aby bylo zřízeno nové opatření, které bude dohlížet na to, aby byla moc státu neustále omezená. Navrhoval vytvořit dvě komory státní moci, které budou naprosto nestranné a neovlivnitelné.

Jedna (zákonodárné shromáždění) by se starala o právo, zajišťovala by jeho nedotknutelnost, dohlížela by na pravidla správného chování, nejednala by o žádném dosahování společenských cílů. Její členové by měli být co nejméně závislí na zbytku společnosti a co nejvíce neovlivnitelní. To chce Hayek zajistit tak, že by členové nemohli být vícekrát zvoleni a po ukončení jejich účasti v této komoře by mohli získat místo ve sboru soudců, čímž by se eliminovaly jejich snahy „zavděčit se“, tím si získat postavení a jistoty po konci ukončení aktivního období v shromáždění, a vládnout nestranně. Volen by sem byl vždy pouze vzorek obyvatelstva, skupina lidí (sociální třída, skupiny lidí z různých oborů,...) by vždy volila svého zástupce, „nejúspěšnějšího člověka třídy“ (Butler, 1996, s. 94). Podmínkou by byl věk – buď 40, nebo 45 let, aby byl daný zástupce již vyzrálý. Tento zástupce by byl v úřadu 15 let, každý rok by odešla patnáctina komory a byla nahrazena nově zvolenou patnáctinou.

Druhá komora (výkonné shromáždění) by dohlížela na administrativní chod státu, pravomoci této komory by byly jasně omezené, aby nemohlo dojít ke zvýšení státní moci ani při špatně definovaném pravidlu, které ještě musí předem schválit první komora (Butler, 1996, s. 93).

Jako třetí moc, která by řešila neshody mezi dvěma komorami, by vystupoval ústavní soud. Jeho členy by byli bývalí členové obou shromáždění, byli by kvalifikovaní v řešení sporů, neboť by přesně věděli, jak obě komory fungují.

Hayek má dodatky i k ústavě. Tvrdí, že má pouze upravovat pravomoci, nastavovat obecná pravidla, ale nemá již navrhopvat žádná konkrétní řešení. Má obsahovat pouze abstraktní rámec pravidel, který je aplikovatelný na jakoukoli situaci. V případě omezení moci státu má definovat, kam zasahuje soukromí jednotlivce, kam nemůže stát svou svévolí zasáhnout. Také má definovat podmínky pro vládu zákona (Butler, 1996, s. 96).

8. Kritika socialismu

Socialismus je nebezpečná doktrína, která snoubí vše, co Hayek kritizoval. Je založená na mylné konstruktivistické představě. Konstruktivismus sám je špatně pochopený termín sociálního života. Konstruktivističtí myslitelé se soustřeďují na to, jak znovu vytvořit společnost a to na úplně nově položených základech (Vaněk; Slouková, 1995, s. 19). Tato myšlenka je ale zcestná, neboť ignoruje fakt, že společnost se pod vlivem spontánního řádu vyvíjela do dnešní podoby tisíce let. Tisíce let se lidé řídí morálními zákony, které si ovšem nestanovili sami, tyto zákony se utvářely postupně s růstem společnosti, postupnou redukcí zbytečných zákonů a potvrzováním zákonů užitečných. Takto vznikla lidská svobodná morálka. Nebyla vymyšlena za žádným účelem, není nikdo, kdo by ji navrhl. Vznikla spontánně. Nikdo nemohl tušit, jaké bude mít následky, nikdo nemůže ani tušit, co všechno se stane, když se tato spontánně vytvořená morálka zruší.

O to se ovšem pokoušeli konstruktivisté, špatně pochopili vývin spontánního řádu a považovali jej za instituci, kterou vytvořili lidé, především pak liberálové nebo kapitalisté. Pokoušeli se navrhnout nový druh společnosti, ve kterém budou stará pravidla chování nahrazena novými (Hayek, 1995, s. 73). To je ovšem problém, neboť se tím vyruší dosavadní spontánní vývoj lidstva, léty prověřené morální zákony jdou stranou a jsou nahrazeny uměle vytvořenými. To napáchá neskutečné škody na společnosti, neboť nyní již lidé nejsou zodpovědní za své činy, nyní jsou schopní jít za cílem, který udal plánovač, „přes mrtvoly“, pokud je nebrzdí tradiční morálka, jsou schopni ve jménu účelu ubližovat i svým bližním. Toto se podepisuje také na rozpadu vztahů rodinných i pracovních, ale to jsou pouze důsledky mezi jednotlivci samými na nejnižší úrovni. Sám Hayek tvrdí, že „nejdůležitější změnou, kterou rozsáhlé státní zřízení plodí, je psychologická změna, proměna charakteru lidí“ (Hayek, 1990, s. 14). Největší problém nastává, když je morálních zásad zbaven i vrchní plánovač, který se nemusí ohlížet na morální důsledky svého jednání. K moci v totalitárních státech se dostávají často vůdci, kterým jde především o onu moc. Původní idealisté se většinou zaleknou toho, když se jim řízení společnosti vymkne z rukou, a ustoupí stranou – nechají se vytlačit těmi, kdo prahnou po moci. Pokud je společnost plánovaná, „rovná, sociálně spravedlivá“, je moc to jediné, co může chtít člověk získat a druzí to nemají. Mocichtivý plánovač, který není omezen panstvím zákona ani morálními zásadami, které ustoupily novým cílům společnosti, nejasně definovanému společenskému blahu,

se nyní může stát neomezeným vládcem, kterému nestojí v cestě nic, takže může naplňovat daný cíl bez ohledu na to, jak se postupy odklonily od původního plánu. Toto je cesta k pravé zhoubě. Konstruktivistické plánování společnosti je vždy předem odsouzeno ke zničení společnosti takové, jak ji známe, a to ihned v základech přebudovávání, konstruování, nové společnosti – zrušením spontánní morálky a vlády panství zákona, a to pouze ve jménu tvorby nové plánované společnosti.

Stejně tak se socialističtí plánovači zbaví volného trhu. Myšlenka, že je to jeden ze špatných nástrojů vykořisťování, je ovšem mylná, je to místo, kde se střetává nabídka s poptávkou, nemůže být ve svém základu buď „dobrá“ nebo „špatná“. Plánující autorita ovšem potřebuje volný trh odstranit, pokud chce mít pevný dohled nad společností a plněním vlastního plánu. Alokace zdrojů je předem rozhodnuta, pro trh již není v takové společnosti místo. Vzhledem k tomu, že je zničena možnost místa, kde by se mohly setkávat nové myšlenky, je tato společnost také brzděna ve svém vývoji. Samozřejmě pokud je odstraněn trh, je odstraněna i ekonomická a tudíž i osobní svoboda, neboť lidem je jejich místo v pracovním procesu a tím i ve společnosti „určeno“ plánující autoritou a občan takové společnosti nemá moc možností, jak se tomuto stavu bránit. Toto určení je dané tím, že plánující autorita předem rozhodla, do jakého odvětví výroby, výzkumu budou dotovány zdroje, logicky tedy vznikají místa v pracovním procesu vysoce hodnocená a naopak značně podceněná. Přirozeně je největší zájem o místa, která zajišťují určitý nadstandard, jistotu nějakého bohatství, zajištění. Plánující autorita ovšem určuje, kolik míst je určeno v jakém odvětví, tudíž může i měnit stavy zaměstnanosti a pracovníky přesouvat do různých odvětví, kde je potřebuje podle svého plánu mít. Možnost státu zasahovat do životního standardu jedince a jeho okamžité přesunutí na jinou pracovní pozici, když autorita rozhodne, je obrovský zásah do svobodného života. Stát, který není omezen v zásahu do sféry osobních životů svých občanů, se už rozhodně nemůže považovat za svobodný.

Tím, že plánující autorita v socialistickém státě naruší tradiční tržní morálku, vzniká další obrovský problém. Lidé, kteří najednou ztratí rámec chování, ve kterém byli vychováni oni i jejich předci, si často nevědí rady, ztratí jistoty, přestanou věřit staré morálce, cítí se podvedeni, že se jí doposud podřizovali. Začnou cítit potřebu se „mstít“, porušovat ji. Pokud se jim nedostane postihu, silí v nich pocit frustrace a nemají potřebu se samovolně vracet ke staré morálce, uznávat ji, cítí se jí být zrazeni. To je jenom jeden z příkladů, jak může reorganizace společnosti narušit morálku svých občanů.

Pokud mohu usuzovat ze svých zkušeností stavu dnešní společnosti v České republice, stále ve společnosti pociťuji „náladu“ občanů, kteří si dobu socialismu prožili a generace, kterou tito lidé vychovali. Jiné nastavení přirozené morálky, úcty a až posvátná hrůza k autoritám a byrokracii, ztráta motivace k pracovním výkonům a předpojatá nechuť k podnikání. V porovnání například se sousedním Německem, se kterým byla naše společnost dlouho spojena, jsou tyto rysy charakteru značně odlišné. Západ Německa, který nebyl pod vlivem socialismu, prosperuje a vyvíjí se dopředu mnohem rychleji, než východní část země, která zasažena ovšem byla. Pomineme-li fakt, že tento stav je samozřejmě dán i jinou „startovní“ pozicí po pádu socialismu (východ země se po dobu socialismu dále takřka nevyvíjel), i dnes po mnoha letech se východní státy Německa teprve vzpamatovávají. A co se povahových rysů týče, z mého osobního pohledu mají současní Češi mnohem podobnější povahové rysy s Němci z bývalého socialistického bloku než s Němci, kteří si socialismem neprošli.

Závěr

Hayekovo učení ve světě vzbudilo veliké ohlasy, souhlasné i nesouhlasné, vyvolalo velké diskuze. Vzhledem k tomu, že jeho první politologická díla vycházela v době, kdy byla evropská společnost vysoce nakloněna socialismu, nelze se vyvolanému ohlasu divit. Na Hayekovy postoje se sneslo mnoho kritik, přičemž honě z nich bylo vyvráceno. Já se tu pokusím nastínit několik připomínek, které mi přijdou důležité a v práci ještě nebyly zcela probrány.

Jako první zařazuji námitku, že Hayek není ve své koncepci zcela konzistentní. Ačkoli tvrdí, že na trhu může uspět každý, jen musí vyvinout určitou snahu a vložit svá nadání, dodává, že by měla být zajištěn minimální příjem pro každého jedince v případě, že nepřízní osudu, riskem přijde o práci, postavení, jeho snažení selže. Než se opět dovede „postavit na vlastní nohy“, měla by tomuto jedinci být poskytována podpora. Hayek si ovšem nepřipouští, že by tohoto podpůrného prostředku v případě nouze mohlo být zneužito lidmi, jež se nechtějí na trhu práce realizovat a této podpory by pouze využívali, aniž by se snažili své postavení změnit. Tento příjem v případě neúspěchu je ovšem v Hayekově koncepci zmíněn jen okrajově, není více rozebrán a nezapadá do zbytku jeho učení.

Další výtky pochází od Johna Rawlse. Ten říká, že Hayek sice nabízí možnost každému vyniknout na trhu, nicméně každý, kdo do této soutěže vstupuje, má jinou „startovní pozici“, jiné schopnosti, jinak rozvinutá nadání, jiné zkušenosti a jinou míru podpory ze strany rodiny a svých blízkých. To dle Rawlse není férové, dle něho by měl stát nějakým způsobem kompenzovat rozdíly, které na trhu jedněm pomáhají uspět a druzí musí vyvinout větší úsilí (Rawls, 1995, s. 21). Hayek ovšem jakékoli násilné vyrovnávání odmítá, neboť to již není v pravomoci samotného státu, navíc sociální spravedlnost a rovnost je subjektivní pocit, který není možné nikdy uspokojivě naplnit. Dále jednotlivci mohou mít jisté nadání, nicméně jej nemusí plně rozvíjet. Další, kdo nadání má, ale věnuje mu jisté úsilí, pravděpodobně dosáhne lepších výsledků. Rawls ale dále namítá, že i úsilí může být povahový rys získaný výchovou, takže toto je další stav, jenž by měl stát kompenzovat (Sandel, 2015, s. 169). Na toto se již Hayekovým učením nedá plně odpovědět, ale ani učením dalšího politického filosofa. Jediný, kdo tuto otázku řešil až takto dopodrobna, je sám Rawls. Přesto se domnívám, že tato námitka není zcela relevantní, neboť Hayekovo tržní uspořádání společnosti je pouze

prostředím, ve kterém se odehrává soutěž, spontánní řád nastavuje pravidla této „hry“, ale tím jeho úloha končí. Není dále v pravomocích trhu nebo spontánního řádu vyrovnávat rozdíly mezi jednotlivci.

S námitkou vůči odpovědnosti tržního systému přichází Adam Swift. Reaguje na Hayekův názor, že pokud bude řídit společnost jedna osobnost, jeden člověk, ten bude zároveň zodpovědný za veškeré bídné postavení, do něhož se někteří jedinci dostanou. Pokud je toto rozhodování ponecháno na volném trhu a někdo selže, může za jeho situaci pouze souhra okolností, ovšem nikdo konkrétní. Pokud o tomto rozhoduje jedna autorita, může za špatnou pozici člověka přímo ona, neboť to jejím vědomým rozhodnutím tato situace nastala. Swift ovšem namítá, že není možné zodpovědnost zcela vypustit, nikoho nevinít, vždy bude někdo zodpovědný (Swift, 2005, s. 29). Dodává, že vždy je možné, aby lidé tuto situaci ovlivnili, vždy se může sejít skupina lidí, která podpoří ostatní v momentální nepříznivé situaci – odebráním části svých peněz formou daní, nebo přímo tím, že se budou účastnit politické diskuze a pokusí se ovlivnit běh událostí, aby se vznik takových situací minimalizoval. Swift dále namítá, že i ve svobodné společnosti, kde si lidé volí své zástupce ve vládě, mohou vzniknout nespravedlivé rozdíly v rozdělení bohatství, pokud lidé zvolí zástupce s programem, který znevýhodňuje jisté skupiny lidí před jinými. Swift říká, že v takovémto případě přebírají zodpovědnost za špatné postavení určitých skupin lidí ti, kteří takovou vládu podpořili a zvolili. Hayek se ovšem domnívá, že se zároveň skupiny lidí, které by takový program znevýhodňoval, mohou bránit taktéž politickou aktivitou.

Za zřejmě nejtěžší kritikou stojí Jiří Kinkor. Ten naráží na Hayekovu kritiku scientismu, především pak na tezi, že není možné obsáhnout vše vědění o společnosti pouhým lidským rozumem a na závěrech takto získaných vytvořit nový společenský řád, který bude dokonalejším, než je současný spontánní řád. Hayek zastává názor, že není možné, aby jedna lidská mysl získala všechny možné aktuální informace, neboť nemá neomezenou kapacitu a schopnosti. Odsuzuje pak všechny snahy o vymyšlení nového uspořádání společnosti. Jediný řád společnosti, který je důležité dodržovat a není jej třeba aktualizovat, je řád spontánní, rozšířený, který se vyvinul společně s lidmi, kteří jej přijali, neboť jim pomáhal v přežití a úspěchu – nyní je tento řád formulován ve formě zákonů, které lidé dodržují, a zpravidla nemají důvod je zpochybňovat. Tyto zákony ale dle Hayeka nevymyslel člověk sám, nýbrž vycházel z tradice. Hayek se mnohdy až nečekaně brání novým poznatkům, apeluje na osvědčené tradiční postupy.

Při vymýšlení nových postupů je totiž třeba, aby člověk předvídal všechny chyby, nedobré následky a mohl se jich vyvarovat. To ovšem dle něho zároveň není možné, neboť lidský rozum je omezen a tohoto neschopen. Dle něho tedy ani není nutné, aby člověk chápal morální zákony, aby věděl, proč se to a ono dělat má nebo nesmí. Důležité je, aby chápal, že to nesměli, nebo naopak měli dělat i jeho předci, což jim zajistilo úspěšné přežití. Aby společnost mohla být svobodná, musí přijmout několik základních pravidel osvědčených evolucion, ale nemusí je nutně chápat. To je dle Kinkora ovšem naprosto mylné. Dle něho je lidský rozum schopen pochopit některé sociální jevy, jako je například soukromé vlastnictví – člověk dovede pochopit, k čemu je toto dobré a vyvodit jaké přínosy toto má. Dle Kinkora tedy Hayek po lidech požaduje, aby „slepě následovali“ tradici a nepokoušeli se nic měnit, neboť jejich rozum není schopen něčeho takového dosáhnout, aniž by to končilo neúspěchem. Hayek tedy lidem zakazuje kriticky uvažovat a přicházet s novými nápady, neboť nejsou prověřeny tradicí (Kinkor, 2000, s. 14). Toto dle něho nese znaky nesvobody, neboť je lidem zakazováno svobodně projevit své nápady na zlepšení společnosti. To je důležitá výtka a nemohu ji zcela odmítnout jako neoprávněnou. Ačkoli dle mého výkladu se Hayek zcela nebrání novým nápadům, varuje před jejich nepromyšlenou aplikací v praxi, zvláště pokud by byly v rozporu s morálními pravidly spontánního řádu. Pokud by měly nahradit části pravidel tohoto řádu, byl by Hayek jistě zcela proti, neboť jak jsem psala výše, narušení zavedené morálky má dalekosáhlé důsledky. Pokud by ovšem nová pravidla nebyla v rozporu se spontánním řádem, byla předem důkladně promyšlena, především pak jejich dopady, byla by přezkoumána ve více myslích a experimentálně aplikována například na menším vzorku lidí, na dobrovolné skupině, ukázala se jako prospěšná, nebyl by dle mého názoru Hayek tolik proti jejich aplikaci i v širší společnosti.

Z předchozí kritiky Jiřího Kinkora vychází i kritika Karla Kováře. Ten částečně souhlasí i s Kinkorovým názorem, že Hayek „podceňuje mohutnost lidského rozumu“ (Kovář, 2012, s. 46), ovšem rozvádí tuto myšlenku i dál. Dle jeho chápání Hayek lidem nepřisuzuje zvnitřnění morálních pravidel, tvrdí, že lidé je dodržují pouze proto, že jsou pro ně výhodná, ne, že by je měli zvnitřněná. Proto se domnívá, že lidé by byli schopni tato pravidla obcházet, pokud by nad sebou necítili dozor. Z tohoto důvodu se Kovář domnívá, že Hayekovo společenské uspořádání není pevně ukotvené a bylo by snadno narušitelné, pokud by nemělo opravdu propracovaný aparát sankcí. Dále Kovář rozvíjí Kinkorův názor tím, že se domnívá, že Hayekovo podceňování lidského rozumu vede

až k tomu, že je po občanech takové společnosti vyžadováno slepé a nekritické následování tradice. To je ovšem narušení osobní svobody, čemuž se chtěl Hayek vždy vyvarovat, neboť svoboda a individualita jsou pro něho absolutní hodnoty. Kovář tedy naráží na to, že Hayekovo uspořádání společnosti je zároveň samo totalitární – nutí ke slepé poslušnosti a zakazuje projevování vlastních „idejí, které nejsou v souladu s ideologií svobodné společnosti“ (Kovář, 2012, s. 48). Dle něho se Hayek zaměřuje pouze na svobodné uspořádání trhu, ale pomíjí duševní svobodu jednotlivce, o ní se ve svých pracích téměř nebaví. Tato výtka je dle mého dobrá, nemohu ji popřít. Hayek na jednu stranu vyžaduje dodržování tradic, aby se společnost vyvarovala chybných kroků, to ovšem může vývoj společnosti skutečně paralyzovat. Pokud by se skutečně lidé vyvarovali jakýkoli nových nápadů a pokusů, nebylo by to pro společnost vhodné. Jak jsem ale namítala výše, pod kritikou Jiřího Kinkora, myslím si, že Hayek by nezavrhoval nové nápady absolutně, jen by vyžadoval jejich velikou propracovanost a prvotní experimentální vyzkoušení na vzorkové skupině, než by se taková pravidla plošně aplikovala v široké veřejnosti. Druhá část, tedy že se Hayek věnoval především tržní svobodě a ne ideové, je plně opodstatněná. Hayek pracoval s myšlenkou, že se na trhu směňují i ideje, nicméně se nijak nevyjadřoval k tomu, jak se zachovat k tomu, pokud by někdo šířil nesvobodné myšlenky. Pokud by byly v rámci pravidel spontánního řádu potlačovány, opravdu by zde docházelo k myšlenkové nesvobodě, což narušuje veškerou Hayekovu koncepci, neboť v jejím základu stojí zachování co nejvyšší možné svobody jednotlivce.

Vzhledem k tomu, že je tato teoretická práce zaměřená na Hayekovy myšlenky, bylo důležité na konec práce zařadit i odůvodněné kritiky. Já osobně se s Hayekovými názory ve velké většině shoduji, tudíž mám snahu jeho koncepci obhajovat, nicméně připomínky Jiřího Kinkora a Karla Kováře zcela vyvrátit nemohu. Hayekova celoživotní práce je vysoce obsáhlá, ačkoli sám Hayek mnoho svých kritik sám vyvrátil, stále se objevují i takové, které jsou konstruktivní a pádné.

Přesto si myslím, že Hayekovo uspořádání společnosti je dobře promyšlené, jeho myšlenky jsou vysoce nadčasové. Proto mě ovšem překvapuje, že takto významná osobnost, jako je Fridrich August von Hayek, stále není v širším povědomí většinové společnosti. Jeho práce je vysoce přínosná, především pak varování před nástupem totalitních společností. Jak Hayek upozorňuje, nástup kolektivistických režimů je postupný a ze začátku velice nenápadný. Kolektivistické, totalitární doktríny jsou

především lákavé, neboť slibují rychlé a účinné řešení palčivých (nebo alespoň tak prezentovaných) problémů. Proto se pro ně nadchnou především masy lidí, které neoplývají vysokou vzdělaností, a tíží je strach z budoucnosti. Tito lidé se ovšem už dále nezajímají o důsledky, nezajímají se o to, že jejich doktríny mají mezery, nejsou reálně funkční. Proto je podle mě velice důležité, aby se Hayekovo učení dostalo i do povědomí široké veřejnosti, aby se na jeho varování před totalitou nezapomínalo.

Je až neuvěřitelné, jak se Hayekovy předpovědi a varování před socialismem naplnily. Jeho odhad byl výborný, troufnu si říci, že jeho vydání Cesty do otroctví mělo velký podíl na tom, že se socialismus nerozšířil do západní Evropy a do USA.

Je ovšem smutné, že navzdory minulým událostem v centrální a východní Evropě, se i v těchto místech nachází stále mnoho stoupců socialismu, jež by rádi vrátili praktiky centrálně plánované společnosti a zbavili se tak „břímě“ svobodného jednání a tím i vlastní zodpovědnosti. I proto je podle mě důležité, aby se na Hayeka nezapomnělo a neustále se mluvilo o jeho varováních. Doufám, že má práce bude tomuto účelu nápomocna a pomůže rozšiřovat povědomí o nebezpečí kolektivistických režimů, tak, jako studování podkladů při tvorbě této práce pomohlo ujasnit si své myšlenky i mě.

Ve své práci jsem shrnula Hayekovy základní společenské a politologické názory, vysvětlila nebezpečí, která přináší totalitární kolektivistické režimy a upozornila na neustálou aktualitu tohoto problému.

Při zadávání práce jsem původně očekávala jinou strukturu, ale spolu se studiem daných materiálů jsem si postupně sama uvědomovala naléhavost Hayekových myšlenek a potřebu více se zabývat některými částmi více než jinými, zároveň jsem si taky povšimla, že oproti jiným sociálním teoretikům (např. oproti Rawlsovi), je o Hayekovi opravdu méně relevantních materiálů (vyjma jeho vlastního rozsáhlého díla), zato je ovšem patrné, jaké jeho učení působí „provokativně“, neboť i dnes se dají nalézt poměrně aktuální kritiky Hayeka a to i v ne přímo důvěryhodných zdrojích (www.parlamentnilisty.cz, www.a2larm.cz, www.blisty.cz).

Studium Hayekových materiálů tedy pro mě bylo přínosné, doufám, že se mi podařilo jeho učení v práci srozumitelně rozvést a objasnit, a že tato práce snad jednou také někomu pomůže v ujasnění svých názorů.

Použité zdroje

- BUTLER, Eamonn. Hayek a jeho prínos k politickému a ekonomickému mysleniu dneška. 1. vyd. Bratislava: Inštitút liberálnych štúdií, 1996, 170 s. ISBN 80-967459-8-0.
- DOLEČEK, Pavel. *Individualismus u F. A. Hayeka*. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Milan Znoj.
- HAYEK, Friedrich A. von. *Cesta do otroctví*. 2. vyd., v ČSFR 1. vyd. Přeložil Tomáš JEŽEK. Praha: Academia, 1990, 181 s. ISBN 80-200-0264-2.
- HAYEK, Friedrich A. von. *Právo, zákonodárství a svoboda: Nový výklad liberálních principů spravedlnosti a politické ekonomie - 1 Pravidla a řád*. [1.] vyd. Praha: Academia, 1991, 131 s. ISBN 80-200-0279-0.
- HAYEK, Friedrich A. von. *Právo, zákonodárství a svoboda: Nový výklad liberálních principů spravedlnosti a politické ekonomie; 3 Politický řád svobodného lidu*. [1.] vyd. Praha: Academia, 1991, 151 s. ISBN 80-200-0378-9.
- HAYEK, Friedrich A. von. *Právo, zákonodárství a svoboda: Nový výklad liberálních principů spravedlnosti a politické ekonomie*. Sv. 2, Fata morgána sociální spravedlnosti. Přeložil Tomáš JEŽEK. Praha: Academia, 1991, 140 s. ISBN 80-200-0309-6.
- HAYEK, Friedrich August von. *Kontrarevoluce vědy: Studie o zneužívání rozumu*. 1. vyd. Jinočany: H&H, 1995, 212 s. ISBN 80-85787-87-3.
- HAYEK, Friedrich August von. *Osudná domýšlivost: Omyly socialismu*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995, 200 s. ISBN 80-85850-05-2.
- HEYWOOD, Andrew. *Politologie*. 3. vyd. Přeložil Zdeněk MASOPUST. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 537 s. ISBN 978-80-7380-115-1.
- KINKOR, Jiří. *Hayekova cesta do otroctví*. Vydání 1. Brno: Berlet Advertising & Graphic Design Pty Ltd, 2000, 80 s. ISBN 0 9578399 0 1
- KOVÁŘ, Karel. *Pojetí státu u Rawlse a Hayeka*. Brno, 2012. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Ivana Holzbachová.
- PAVLICOVÁ, Simona. *Společnost a její funkce v díle Friedricha Augusta von Hayeka*. Brno, 2005. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Ivana Holzbachová.
- PETRUSEK, Miloslav. *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: 2018. 10. 11. 2018 [cit. 20. 11. 2018]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Společnost>

RAWLS, John. *Teorie spravedlnosti*. Přeložil Karel BERKA. Praha: Victoria Publishing, 1995, 361 s. ISBN 80-85605-89-9.

SANDEL, Michael J. *Spravedlnost: co je správné dělat*. Přeložil Tomáš CHUDÝ. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015, 303 s. Politeia. ISBN 978-80-246-3065-6.

SWIFT, Adam. *Politická filozofie: základní otázky moderní politologie*. Praha: Portál, 2005, 190 s. ISBN 80-7178-859-7.

VANĚK, Jiří a Danica SLOUKOVÁ. *Hayekova obrana svobody*. 1. vyd. Praha: Aleko, 1995, 21 s. ISBN 80-85341-47-6.